

అనురాగ వేదిక - (రెండు)
 ప్రజామ ముద్రణ
 కట్టడం 1958
 ద్వితీయ ముద్రణ
 మే 1958
 రచయి ముద్రణ
 జూలై 1958
 సాక్షి ముద్రణ :
 జూలై 1961.
 చదవ ముద్రణ
 ఏప్రిల్ 1992

చెల్ల : రే. 1-50

ముద్రణ :

అమలాప్రింటర్స్, విజయవాడ-1.

పేరిచయం

“అకులించున అతిగి మఱి
కవిత కోయిల పలుకవలెనోయ్ ;
పలుకులను విని దేశమం దది
మానములు మొలకెత్తవలెనోయ్ !”

*ఆధునిక ఆంధ్ర సాహిత్యానికి శ్రీ పీఠేశ్వరిగం పంతులుగారు స్థాపకులు. ఈ ప్రవాళకాలంలోనే శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారి రచనలు నూతన విజ్ఞాన భానూదయకాంతులు ప్రసరింపజేశాయి. వీరి రచనలు సంఖ్యలో స్వల్పమే అయినా సాహిత్యంలో కవులకు అదర్శ మూలాన్ని చూపించాయి. ప్రజల్లో దేశభక్తిని రేకెత్తించాయి, భాషలో భాషంలో విప్లవాన్ని సాదించాయి.

సవ్యాంధ్ర సాహిత్యానికి యుగక ర ఆయన శ్రీ అప్పారావుగారు 1891 విశాఖజిల్లా రాయవరం గ్రామంలో జన్మించారు. విజయనగరం కారేణిలో చదివి 1886 లో డి. ఏ. పరీక్ష పాస్ అయ్యారు. వీరు చదువు పూర్తి అయిన తర్వాత ఇంగ్లీషులో కవిత్వం వ్రాసి పత్రికల్లో ప్రచురిస్తుండేవారు. పట్టభద్రులు కాకపోయినా 1884 లో విజయనగరం కారేణిలో కొన్నాళ్ళు ఉపాధ్యాయులుగా పనిచేశారు. కానీ, అప్పుడు వారి కచ్చే ఉత్తం నెలకు పాతిక రూపాయలు మాత్రమే. ఈ స్వల్పతనంతో చుసంపృప్తించేసాడట. తర్వాత కొన్నాళ్ళు చిహ్నాటీకలెక్టరు అఫీసులో హెడ్ క్లర్కుగా చేరారు. కానీ, పన్నెండు సంవత్సరాల తరువాత ఈ పదవి నుండి గుమగిరి ఎంపిక కాలం సమీపించి ? అయినా చూసారోనే ఆ గుమసాపనికీ సగ్గిస్తేనే. కారేణిలో మళ్ళీ రెక్టిరుగా ప్రవేశించారు. జీవించా వలదనూ పాదులకు వెరిగించి, ఉపాధ్యాయులవృత్తిలో ఉన్నంతకాలం జీవ రాళ్ళనే తన జీవితపరమావధిగా ఎంచుకోక, విద్యార్థుల విజ్ఞాన వికాసా లకు ప్రత్యేకించి కృషిచేస్తుండేవారు. అందుకేనే విద్యార్థులకు వీరెంతో ప్రీతిపాత్రులయ్యారు.

* కీ. శే. వాసిరెడ్డి వానగూరరావుగారు మొదటి సుప్రసిద్ధ వ్రాసిన పరిచయం యిది.

క న్నా మ స్క ము :

ఉపాధ్యాయులుగా ఉన్న సమయంలోనే (1896) వీరు 'కన్యా చిల్ద్రం' రచించారు. కన్యాచిల్ద్రం రెండవవారు పీరికలో, అ న్నాకరచనకు రాసెందువల్ల వీర క్రమంచదులని వచ్చిందో, అప్పారా వారే కన్యాచిల్ద్రం ఇలా చెప్పారు.

"సంఘ సంస్కరణోపయోగాన్ని బలపరచడానికి, తెలుగువాడ నాచకరంగానికి అనుబంధమైనది కావచ్చు అపోహ నెదుర్కోవడానికి, కేవల కన్యాచిల్ద్రాన్ని రాశాను."

బ్రహ్మసమాజ వాదాలు ఆంధ్రదేశంలోని విద్యావంతుల్లో విరివిగా ప్రచారమవుతున్న రోజులవి. సంఘసంస్కరణకు శ్రీ పీఠేళలింగం పంతులుగారు కంకబంగట్టి పనిచేస్తున్నారు. అదే సమయంలో అప్పా రావుగారు కూడా తన సాహిత్యంవ్వారా సంఘ దురాచార నిర్మూలనకు పూనుకున్నారు. అయినా అప్పారావుగారు తమరచనల్లో కళ కేవలం లోపం రానిప్పటికీ, అలాగే వ్యక్తిలు తమ సమాజమైన ఆచారవ్యవ హారాలలో కన్యాచిల్ద్రంలో నేటికీ మనకు కండ్లకు గట్టసట్లు సజీవంగా కనిపిస్తారు. గిరివంశంబి వాత్రలను ఆంధ్రదేశం ఎన్నటికీ మరచి పోలేదు. హాస్యరసపోషణలో కూడా పీరిచి అందెవేసినచెయ్యి. కన్యా చిల్ద్రం చదివినవాడుగాని, చూచినవారుగాని కడుపు చెక్కులయ్యేటట్లు నవ్వుకుండా వుండలేదు. అద్భుతాద్భుత ఫార్మే మన తెలుగులో యితర చక్కని నాటక సచ్చినందుకు ఆంధ్రజాతి నిజంగా గర్వించదగిన విషయం. ఏమో కాని స్వల్పలోపాలున్నా ఈ నాటికి మన సాహిత్యంలో దీనికి పోలిక నాటకం రాలేదనే చెప్పాలి. ప్రవర్తన యోగ్యంగా వుండేందుకు అప్పారావుగారు దీన్ని ఇంకా సంక్షిప్తం చేయాలని ప్రయత్నించారు. కాని, శరీరం కలసిరాలేదు. ఇదే ఘట్టాల్లో ప్రారంభించబడిన 'కాంబు చిల్ద్రం' అనే మరొకనాటకంకూడా అసంపూర్ణంగానే పుండబోయింది.

వాడుకభాష :

కన్యాచక్రం రచనసంఘం అప్పారావుగారి ఆర్యోగం చెప్పిపోయి నందువలన వారికి ఏడాది నిచ్చేందుకు విజయనగరం ఆనందగజపతి మహారాజుగారు, అప్పారావుగారిని 1000 జూన్‌లో రెక్కితలు పదవినుండి నూన్పించి సంస్థాన రాసన పరిశోధకునిగా నియమించారు.

అ సమయంలో అప్పారావుగారు అనేక చారిత్రిక విషయాలను పరిశోధించారు. కిరింగడేశచరిత్రను రాయదానికిమాహా భానుకున్నాడు. రాని ప్రచురితకర్తైన విజ్ఞానచంద్రితా గ్రంథిమంత్రివారు గ్రాంథిక భాషలోనే ఆ గ్రంథం ఉంచానని పట్టబడ్డారు. కాని అందుకు అప్పారావు గారు అంగీకరించలేదు. "రాని ప్రజుల పుస్తకం. దానినిపించిని సంరక్ష పెట్టదానికి వచులోలేను" అని ఖచ్చితంగా సమాధానమిచ్చారు. ఆర్థ శరాధి గలదను చరచార నేటికి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం చేయరేనిపనిని చూడే అప్పారావుగారు చేసిచూపారు. దామరివాష ప్రజావానికి ప్రే గిమగు రామమూరి పంతులుగారు చేసిన అమూల్యసేవను ఆంధ్రజాతి ఎన్నటికీ మరచిపోలేదు. పండిత ప్రకాశమిలలో కీకానిగిమగుపిమగు రాగా గర్వించివ్యాపహారికభాషా ప్రచారాద్యకరను, దాని ప్రాశస్త్యాన్ని సజువుచేస్తూన్న సమయంలో అప్పారావుగారు, వాచకభాషలో చక్కని రచనలు నాగించి వారిచూర్గాన్ని సుగమతరంచేసారు. ప్రజాసాహస్యంలో సాహిత్యానికి సన్నిహిత సంబంధం పీర్పరిచారు.

ఉత్తమ కళావేత్త :

"కాల్పాచల మేలుకరియక"లోపాటు, అప్పారావుగారి రచనల్లో కమ్మని తెలుగుదనం ప్రతిరబ్ధంలోనూ ఉచ్ఛిషమయింది. కొద్దిమాటల్లోనే భావాన్ని సూటిగా గుండెకు రేగిరేట్ట చెప్పతారు. 'పూర్ణమ్మ', 'కన్యక' లాంటి గేయాలు యందుకు చక్కని వుదాహరణలు. ఇవి చదువుతూవుంటే పారకుని హృదయం జలదరిస్తుంది. కన్నీట దోబదోబ కారుంది. 'కాసుయి' అనే ఛందకావ్యంలో

“మరులు ప్రేమని మది దలంచకు
మరులు మరులను వయసుతోడనె
చూయ, మర్చుము రేని నేనము
మగువలకు మగవారి కౌక్కుటె
బతుకు సుకముకు రాజమూర్తము
ప్రేమనిచ్చిన ప్రేమవచ్చును
ప్రేమనిలపిన ప్రేమనిలుచును”.

అని చెప్పి ఆచర్యప్రేమ అంటే ఏమిటో చక్కగా నిర్వచించారు.

నంభు సంస్కరణప్రియుడైన ఛర్తను ఒక సామాన్యకుటుంబం లోని శ్రీ పక్షిభంగా భావించుచో ‘ముత్యాల సరములు’ లో సహజంగా చిత్రించారు. అమాయకురాలైన ఈమె మాటలకు పొరకునికి కోపం రాకపోగా వర్ణాశ్రమ భర్తృకృపణలాలు ఈమెను యెంతగా బంధించి ఫేషామో చూచి జాలిపేసుంది.

‘లవణరాజు కల’ జ్ఞానవానిష్టంలోనిది అయినా—మహాకవి దానికి ఒక అపూర్వభోధను చేశారాదు. అవాస్తవిక విషయమైనా, దీన్ని చదువుతూ ఉన్నంతసేపు పాఠకుడు వాస్తవిక జగత్తులోనే విహరిస్తున్నాననుకుంటాడు.

గ్రీకుకథ కథావస్తువుగా తీసుకొని రచింపబడిన “దామన్ పీఠి యన్” అను వద్యకథానికలో ఆచర్యప్రేమ అంటే ఏమిటో నిరూపించారు.

‘లంగ రెత్తుము’, ‘దించు లంగరు’ అనేవిరెండూ, ప్రథమ ప్రపంచ యుద్ధజ్వాలలు ప్రపంచాన్ని ఆవహించుకుంటూన్న కాలంలో వ్రాయబడినవి.

ముత్యాల సరం :

ప్రతిభావిధియైన ఈ మహాకవి ఆంధ్రభాషకు ‘ముత్యాలసరం’ అనే చక్కనిభందస్సును ప్రసాదించారు. వసుచరిత్రాది ప్రబంధాల్లో వాడబడిన

“బాల బాలరసాల మిది పిక
పాలి తాలిటి యమరసాలము
జేలి గేలిడి గ్రుచ్చుగడు రా
గిల్లు గిల్లుము తప్పివాలము”

ఈ వృషభగతి రగడలోని నాలుగవ పంక్తిలో కొన్ని మాత్రలు తగ్గించినచో ఈ ఛందస్సు ఏర్పడుతుంది. “గుమ్మదేదే గోపదేవీ” లాటి పాటలు ఇంతకు పూర్వమేవున్నా. దీనిని ప్రచారంలోకి తెచ్చింది శ్రీ గురజాడవారే, ప్రజల వాడుకభాషలో వ్రాయబడి, మృదుమధురమైన పదాల పొందికతో, ఇంపుసొంపులు గులుకు గురజాడవారి ‘ముత్యాల సరాలు’ మన ఆంధ్రభాషావిభూతికి నిజంగా ముత్యాల సరాలే :

దే శ భ క్తి :

అప్పారావుగారిలో మొదటినుంచీ బ్రహ్మసమాజ భావాలతోపాటు జాతీయ భావాలూడా ప్రబలంగా ఉండేవి. 1887 లోనే కాంగ్రెసు మీటింగులకు వెళ్ళి, ఉపన్యాసానిస్తూండేవాడు. అప్పారావుగారి ప్రతి రచనలోను సంఘసంస్కరణప్రయత్నం స్పష్టంగా ద్యోతకమవుతుంది.

“మరినదేహాల మాల లనుచును

మరినవిత్తుల కవిక కులముల

నెలవొసంగిన వర చర్మ

మధర్మ ధర్మందే”

అని చాటారు. మతంపేరిట జరుగుతున్న మోసాలను ఎత్తి చూపారు. సంధివృథాద్ధికి వేరువురుగుగావరిణమించిన ప్రతి మూఢ విశ్వాసాన్ని ఖండించారు. తోకచుక్క రావడంవల్ల ఏదో పెద్ద ముప్పు కలుగుతుందని బెదరిపోయేవారికి, ఎలాంటిసమాధానమిచ్చారో చూడండి:

“తెగులు కీరవని కళల వన్నులు

దిగులుచెంచు బీదేటకార్యము

తలకు నేనిది సంఘ సంస్కర

బ ప్రయాణ పతాకగాన్”

వీటి అన్నిటికీ మించినది అప్పారావుగారి ‘దేశభక్తి’ అనేగేయం. ఇందులోని ఒక్కొక్క పాదం నిజంగా ఒక్కొక్క ముత్యంలాంటిది. ఈ గేయం ఒక్కటి చాలు : అప్పారావుగారిని అమరజీవిని చేయడానికి. భారతదేశంలో అనేకజాతీయగీతాలు వచ్చాయి. కాని, వాటిలో దేనికి అప్పారావుగారి గీతంలోని భావగాంభీర్యంలేదు. బంకించంద్రుని ‘పందే మాతరం’ గానీ, రవీంద్రుని ‘జనగణమన’ గానీ, ఇక్బాల్ రచించిన

‘హిందూస్థాన్ హిందూరా’ గానీ ‘చేశముసు ప్రేమించుచున్నా’ గీరానికి
పేసా ౨౦ పోలికకు రాకేవు.

ఈ గీరాన్ని అష్టారావుగారు 1910 లో వదించారు. ఈ నాడు
మన విశాలాంధ్రలోని పల్లెపల్లెలో ఈ గీతం చూచుచూగుచుంది. యువ
కులలో చేరభక్తిని కేతె వదలండి.

“చేరాపేసానం నావ కదనీ
వాద్దగాప్పుల వెన్నలోపోయే
హుని మేస్త నాను ఒకమె
కొచ్చి జనులకు చూపబోయే”

అని తొలియవాడును హెచ్చరించాంది.

“స్వంతరావం కొందమానుకు
దొరుగువాడికి రోలు పడవోయే
చేశమంచే మట్టికావోయే
చేశమంచే మసుజురోయే”

~~అని ఈ కవ్యాన్ని పదోదహరించి.~~

~~మరింతపెంచు గొంతులు రోలుకోవద్దనీ.~~

~~“అన్నదమ్మల చలెను జాళులు
మతములన్ని మెలగవలెనోయే”~~

అని హిందూముస్లిం సోదరులకు వదేపదే చెప్పబడింది.

“మందగించక ముందు అడుగేయే
పెనకబడికే వెనకెళోయే”

అంటూ విప్లవకవుడు నూతనోర్వాహాన్ని యిచ్చి ముక్కోటి ఆంధ్రు
లను ముందుకు నడిపిచూపుంది.

ఈ విధంగా ఆంధ్రజాతి కంతటికి ‘మేయకొలుపు’ పాడిన ఈ
ఆచార్యుడు మహాకవి 1915 నవంబరు 30 తేదీన 54 సంవత్సరాం
దముల్పురోదే యీ జీవితయాత్ర ముగించారు. రేనిగో మన శ్రావ
సాహస్యం యింకెంత జాన్నర్యవశరో వుండేదో !

—వాసిరెడ్డి చాన్కరరావు.

పరిశీలన

అనికారంలో లక్ష్మణుడు మహాకాండలో వేడును. అభినవకాండలో గురజాడ మన రెయిగురో మహాకాండలు. రచనాబాహుళ్యంవల్ల దీనిలో ఏ ఒక్కరికి మహాకాండ స్థానం నిశ్చయమవుతుంది. రెయిగురూనికే పాతి నిమిషంపాించి, రెయిగురూ దాచకుండా ప్రవేశకరణ ప్రదర్శించడంవల్లనే మీరు జగత్తులమీద రహస్యం, విశ్వంలాగా, కావ్యగంగాలు వెనక్కుకదలిస్తూ గురజాడను రోకం విస్మయించలేదు. “నిక్కమైన మంచి సేవామొప్పించి చాలు, దివికు దెబ్బకు రాలి పడదే” అన్న వేడున్న వాక్కు గురజాడ విషయంలో అక్షరాశీ అన్నయ్యలందరి విమతాపిచారి కవిత్వం నమస్కరించి ఒక నన్నని చిన్న సంపూర్ణమించిపోయిందే అనినాని, చాలా ఇంకా ఎక్కువగా రాస్తే ఎన్ని అమూల్యమైన అభ్యుదయాలతో అని గాని మనం చింతించనక్కరలేదు. గురజాడ పదనరన్నీ సప్తమైపోయి ఒక్క “దేశభక్తి” గీతం ముగిసా వాలును తొలి ప్రపంచ యుద్ధంలో ఒక్కడుగా రెక్కించగలిగిన మహాకవి అని ముఖ్యకావడాలే.

ఎందువల్లనో “దేశభక్తి” గీతం నమస్త ప్రపంచ మానవుల శాతీయగీతం. రామాయణ భారతాది ఇతిహాసాలనున్న విలువ ఈ ఒక్క గీతానికే ఉందని అంటే కొంచెం అశ్చర్యం కలుగుతుందేమో : కాని అశ్చర్యంలేని యధార్థం ఇది. కాలం గడుస్తున్నచోటే బలం సంపరించుకునే రాష్ట్రపాప మహాకావ్యాలలో ఒకటిగా దీనిని గుర్తించక రక్షించి, ఒక రెయిగురని ప్రపంచాని కిచ్చిన కవిత్వపు కానుక ఇది. మానవుని ఆధ్యాత్మికయాత్రలో “భగవద్గీత”కు గల ప్రవేశకస్థానం అంది గురజాడ “దేశభక్తి” గీతానికి. ఒక కాలానికీ, ఒక స్థలానికీ పరిమితమైన సందేశం ఇచ్చేది ఈ గీతం. పాపులరంగా ప్రచారంగా రచిస్తున్నే నిండుం చేపే క్షేపాద్భువిని స్ఫురింపజేస్తుంది. ఈ గీతం అని ఇదివర కొకచోట నేను వ్రాచాను. ఏకకాలంలో ప్రధానమృతం గాను, రాంరాసమీపంగాను కూడా మానవత్వాన్ని ఉపదేశించడం ఈ గీతం ప్రత్యేకం.

ఒకే ఒక్క చందస్సులో పేమన్న తన సందేశాన్ని వినిపించాడు. అలాగే గురజాడ కూడ “ముత్యాలసరం”లో తన భావాలన్నిటిని ప్రసారం చేశాడు. (“పుల్లడివామ్మ పుల్లమ్మ” చందస్సు మాత్రం ఈ సాహిత్య సూత్రానికి అపవాదంగా నిలుస్తుంది.) అటవెరిది చదవచున్న స్వయంగా సృష్టించకపోయినా పేమన్న దానిని తన సొంతం చేసుకున్నట్టే గురజాడకూడా జానపద జీవితంలో ఒదిగిఉన్న ముత్యాల సరాన్ని తనది చేసుకున్నాడు. “ముత్యాలసరం” అనే నామధేయంకూడ గురజాడ పెట్టినదే. గజబద్ధ చందస్సుల పూర్వదిశం నుండి మాత్రా ఐదవ చందస్సుల ప్రజాస్వామ్యయుగానికి ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర గమనాన్ని పరిపూర్ణం చేసినవాడు గురజాడ.

ఇది ప్రజాస్వామ్యయుగం అని అందరూ అంగీకరించినా (కనీసం ఆంధ్రదేశంలో) ప్రగతినిరోధక తత్వానిదే ప్రస్తుతం మట్టుకు పైచేయిగా కనిపిస్తోంది. అందువల్లనే యావద్భారతానికే కాదు సకల ప్రపంచానికీ అలంకారప్రాయమైన ఒక మహాకవికి తాను జన్మించిన రాష్ట్రంలోనే సరియైన ప్రచారం జరగకుండా పోతోంది. తమిళులు ఓమ సుబ్రహ్మణ్య భారతనిగూర్చి సగర్వంగా చెప్పుకుంటారు. మళయాళీలు వల్లభోర్ మహాకవికి బ్రహ్మరథం వడతారు. ఇక వంగీయులు వాకిలోదాట భారతీయులు రవీంద్రనాథుడే ప్రపంచం అంతటికీ ఏకైక మహాకవి అని ఉద్ఘోషిస్తారు. వీరిలో ఏ ఒక్కరికీ తీసిపోడు సరికదా మన గురజాడ పీఠోన్వయికి సాధ్యంకాని మహాకార్యం సాదించాడు. అదే “కన్యాశుల్కం” రచన. నాటకం సాహిత్యానికి పరాకాష్ఠ అని అందరూ అంగీకరించినదే. సృష్టికి ప్రతినృష్టివంటిది నాటక రచన. శూద్రకకవి మృచ్ఛకతికం రచించిన తర్వాత మళ్ళీ భారతదేశంలో దానితో తులనాతీతం కాని విషయాలలో మించిపోయేదీ (వసంతసేనకంటే మునుపటి గొప్పసృష్టి) “కన్యాశుల్కమే” అని విస్మయదేహంగా చెప్పువచ్చును. రవీంద్రుని నాటకాలు నాటకాలేకావు. అతని కవిత్వమే ముస్లిం ముస్లింలతో అక్కడకూడా ప్రత్యక్షమవుతుంది. నూటికినూరు పాళ్ళు కవిత్వంతో విండిన కాళిదాసు నాటకాలు నాటకాలుగా నిలుస్తాయి.

కన్యాకులగ్నం సూదా అంటే. అందులో ఉన్న కవిత్వం జీవితం లో నుంచి నరానరి పెల్లుదికివచ్చేది.

ఈ దృష్టిని చూస్తే “పూర్వమ కథ” నాకొక పాఠంక విషాదాంత నాటికగా కనబడుతుంది. అలాగే “లవణరాజుకల”లో Midsummer Night's Dream కనబడుతుంది. ‘పూర్వమ’లో ఉన్నంత భావప్రసర చదువుతూ వుంటే కిచ్చంట నీళ్ళు తెప్పించేశాకి “కన్యక”లో లేక పోయినా, అందులోని కథనం సూదా నాటకీయంగానే సాగుతుంది. తిక్కనకి గురజాడకి నమాన ధర్మం ఈ నాటకీయ కథనంలోనే ఉంది. ఇద్దరూ లామ వర్ణించే సంఘటనలను graphic గానే రాడు cinematographic గా చిత్రిస్తాడు.

“కన్నుల కాంతులు కలివల చేరెను

మేలిమి చేరెను మేని పసల్ :

హంసంజేరెను నడకల బెడగులు

దుర్గమ చేరెను పూర్వమ”

ఒక మహాకావ్యాన్ని చదివి ముగించిన అనుభూతి ఈ పర్యంతంలో మనకి లభిస్తుంది.

కళ్ళకు కట్టేవిధంగా దృశ్యాలను చిత్రించడం ఒక్కటే కవికి లక్షణంకాదు. అతని భావవాహిని నవ్యమైన మాధుర్యాలు పట్టిందా లేక పెడదారులు తొక్కిందా అన్నదికూడా ఆలోచించవలసిన విషయం. ఈ విషయంలో గురజాడది సంపూర్ణమైన ప్రగతిశీల దృక్పథం. లోక చుక్క అరిష్టదాయకమనే మూఢ విశ్వాసాన్ని ఖండించి —

“దూరబంధువు యితడు భూమికి

దారి బోవుచు చూడవచ్చెను

తెగుల కిరవని కతల వన్నుచు

దిగులుచెందు టదేటి కార్యము :

తలితు నే నిది సంఘనంస్కర

అవ్రయాణ పతాకగాన్”

అనడంలో గురజాడ అధ్యుదయవైఖరి స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది.

మేల్చి చెడ్డలు మనుజులందున
యెంచిపోదగ రెండె కులములు
మంచియేన్నది మాలయైతే
మూలమే అగుదున్"

అవి గురజాడ వీనాదో గాంధీజీ హరిజనోద్యమాన్ని ప్రారంభించడానికి
పూర్వమే ప్రవచించాడు.

"సృష్టకంఠులలోని మాటలు
విస్తరించుచు ననుభవమూల
రక్ష్యమెరుగక భుక్తు లగుదురు వొట్టి శాస్త్రజ్ఞుల్"

అవి వా సవికతకు నివాళు లెత్తాడు. ఒక్క కవితలోనేకాదు, తన సకల
రచనలలో పూర్వ గురజాడ అవలంబించిన పద్ధతి ఇదే :

తెలుగుభాషకు ఖండాంతర విఖ్యాతి తీసుకురాగల సృజనా
సామర్థ్యం ప్రదర్శించే మహాకవిగా గురజాడకి నా సమోవాకాలు
అర్పిస్తున్నాను.

మ ద్రా సు. }
12-7-58.

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు.

కా ను లు

మనలకీ పోరాట మిప్పుడు
దేనిగూరిచి కలిగె చెపుమా,
మరచితిని; నవ్వెద వదేలను ?
యేమికారణమైన పోనీ;

వినుము; ధనములు రెండుతెరగులు;
ఒకటి మట్టిని పుట్టినది; వే
రొకటి హృత్కమలంపు సౌరభ
మ దియు నిది యొక్కెడను కలుగుట
యరుదు; సతులకు వేడతగినది.

యెద్దియో ?

మనసులో నీకుండు

ధనమన నొండుకలదే పసిడి
గాకని. ప్రాజ్ఞులకె కనికట్టు
కనకము; చపలచిత్తల కన్ను
చెదరుట చిత్రమా : తీవలకు

తలిరుల తెరంగున, కాంచనము
సింగారమందురు లలనలకు;
కానిమ్ము; గాని, కమ్మనితావి
గ్రమ్మెడి పుష్పనిచయము ప్రేమ
కా ? అదిలేక మంతెన కెంపు.

కాంతల యందము

ప్రేమ కొరుకుచు
తిందురా : యెట్టిదది ? నా వలను
కలదో, లేదో; యను నొకవింత
చూపును చూచెదవు—
బంగరు

మిసిమి మేనికి పసపు నలదితి;
కురుల నలరుల నూనె నించితి;
కాటుకను మెరుగిడితి చూడ్కికి;
విడెము వింతహోరంగు గూర్చెను

వా తెరకు; పలువరుస వెన్నెల
లలమె; దాన దానను, మురుపు
పెనగానె నేర్చి మెరసితి రూపు;
ప్రేమ పెంచక పెరుగునే ?

ప్రేమ—

పెన్నిధిగాని, యింటను నేర్ప
రీ కళ, ఒజ్జ రెవ్వరు లేరు.

శాస్త్రము లిందుగూరిచి తాల్చె
మౌనము - నేను నేర్చితిభాగ్య
వశమున, కవుల కృపగని, హృదయ
మెల్లను నించినాడను ప్రేమ

యను రతనాల — కొమ్మ !
 తొడవులుగ నవి మేన దాల్చుట
 యెటులనంటివో ? తాల్చితదె, నా
 కంటచూడుము : సతులసౌరను
 కమలవనముకు పతులప్రేమయె
 వేవెలుగు; ప్రేమకలుగక బ్రతుకు
 చీకటి.

నా నేర్పుకొలదిది

(ప్రేమ విద్వేకు వోనమాలివి.)

యెదనునిల్చిన, మేలు చేకురు
 “మరులు ప్రేమని మది దలంచకు;
 మరులు మరలును వయసుతోడనె;
 మాయ మర్మము లేని నేస్తము.

మగువలకు మగవారి కొక్కటె
 బ్రతుకు సుకముకు రాజమార్గము,
 ప్రేమనిచ్చిన ప్రేమవచ్చును
 ప్రేమనిలిపిన, ప్రేమనిలుచును.
 ఇంతియె —

కాసు వీసము నివ్వనొల్లక
 కవితపన్నితి నని తలంపకు;
 కాసు లివె; నీ కంఠసీమను

జేరి బంగరు వన్నెగాంచుత :
మగడు వేల్పన పాతమాటది;
ప్రాణమిత్రుడ నీకు నీ నెనరు
కలుగక యున్న. పేదను; కలిగినను
నా పదవి వేల్పులరేని కెక్కడ

అ వ ను రా జు క ల

నిండుకొలువున లవణుడను రా

జుండె, జాలికు దొకడు దరిజని.

“దండినృప : వొక గండుగారడి

కలదు కను” మనియెన్

అల్లపించుము నెత్తినంతనె

వెల్లగుఱ్ఱం బొకటి యంచల

పల్లటి ల్పస నొడయు నుల్లము.

కొల్లగొనివచ్చెన్

వచ్చి నిలిచిన వారువంబును

యచ్చెరువు పైకొన్న చూపున

మచ్చమేరలు గనకచూసెడి

నృపుని కత డనియెన్;

“ఉత్తమాశ్వంబిది నరేశ్వర :

చిత్రగతులను సత్వజవముల

చిత్త మలరించేని జను మిక

మనసుగలచోట్లన్.”

చూపుదక్కగ చేష్టలుడిగెను

చూపరులు పెరగంద నృపునకు:

యేపు చెడి, వొక కొంతతడవున

కెరిగి, నలుగడలన్ -

కలయజూసెను కల్లనిజములు
 కలకజెందిన మనసులోపల
 మెల్లమెల్లన పూర్వజ్ఞానం

బల్లుకొని పొడమన్

“యేడి జాలకు దేది యశ్వం
 బేడు లెన్నో గడిచె” ననె నృపు
 దేడునిమిషము లేవి ప్రభుడా !”

యనిరి తనభృత్యుల్.

కలదు లేదను రెండువ్రాంతుల
 కలయగూర్చుకు బుద్ధిబలమున
 కాలమహిమకు పెరగుజెందుచు

లవణు డిట్లనియెన్

“ఏడునిమిషము లేడు లాయెనా ?
 యేడునిమిషము లందు యిమిడెనా
 యేడు లెన్నో ? యింతలంతలు

చింత చేయునాకో !”

యెక్కెనట వొకమాయగుఱ్ఱం
 టొక్క నరపతి మనసు నిలవక;
 యెక్కినంతనె పరవశంబై

యెగనె నది యెటకో !

కన్ను మిన్నును కనని ఇవమున
కాననంబులు గడిచి యెన్నో,
యెన్న జీవం బొక్క పేనియు

రేనిమరుఘామిన్

మట్టి చనె సంస్కృతిని జీవం
బట్లు; యిరులును మరులు వేళకు
తుట్టతుడ కొక గున్నయడవిని

బట్టి గమనంబున్

మందగించిన మానవేంద్రం
డందుకొనె నొకకొమ్మనట్లుకు
క్రిందుప్రేరేడితీవ; గుఱ్ఱము

ముందువలె పరచెన్

అడుగు పుడమిని తగిలినంతనె,
బడలియుంటను నిదురపాల్చై
ఒడలు తెలియక వ్రాలి నరపతి

చాగె మృతునట్లన్

పిదప జన్మాంతరము తెరగున
నిదురజారినవేళ, కన్నుల
యొడుట వెలసెను వింతలోకము

సంజ కెంజాయన్

వెలుగునీడలు కనుల కింపై
 మెలగి చెలగెడినాకనంబున
 వ్రేలు మబ్బుల యంచు లంటను
 రగిలె రత్నరుచుల్

పారె పక్షులు పొంజు పొంజుల;
 జీరె కోయిల రాకటి నొకటిని;
 చూరి గూడల దాసలాదెను
 పిట్ట లెల్లెడలన్ !

గగనరాజ్యము గ్రమ్మువేడుక
 మగటిమిని తన కళలు గూర్చుచు.
 పగలు వెన్నున దన్ని సోముడు
 పైనమై వెడలెన్.

తాడివనములు తూర్పుకొండను
 దొడుగులెత్తెను; చామరంబులు
 నిడిపె జీలుగు లుడుగణంబులు
 దవ్వులను నిలిచెన్.

చల్లగాలులు సాగి యలలుగ
 జల్లుజల్లున రాల్చె పూవుల;
 ఉల్ల మలరెను; ఆక తొక్కలె
 బడబవలె నడరెన్.

అంతచెవులకు దప్పుదప్పుల
వంతగానం బొకటి సోకెను;
సోకినంతనె పూర్వవాసన

పిలిచినట్లాయెన్,

మరిచె నాకలి; మరలె నిడుములు;
పరవళుండై నృపతి, గానము
దరియ, గాంచెను శ్యామలాంగిని

నొక్క జవ్వనినిన్,

అర మొగిల్చిన కన్నుగవతో,
చెదరి యాడెడి ముంగురులతో,
బెదురు యెరగని బింకమొప్పిన

బెడగు నడకలతో;

కూటికడవను బుజముపై నిడు
వాట మది యొక మురువు గులకగ
పాటపాడెను, పాటలాధరి

చెట్లు చామలకై;

పాటపాడెను, చెట్లుచామలు
కోట్లచెవులను గ్రోలి యలరగ;
తాటివనమున నాగి చంద్రుడు

తాను చెవియొగ్గన్

ఎవనిగూరిచి పాటపాడెనో ?
 యేవనినామము ధన్యమాయెనో ?
 లవణుడను మాటొకటి నాచెవి
 తాకినట్లయ్యెన్.

ii

మంచివలె నిది మాయమగునని
 యెంచి, యించుక సంశయించక
 కించలన్నియు తొలగి వెంబడి
 వేడి యిట్లంటిన్.

“వినుము కిన్నరి : నీకు దైవం
 బన్ని కుభములు గూర్చుగావుత :
 నిన్న నుండియు నన్న మెరుగని
 యాక తొకవంకన్.

అంతకన్నను అధికతర మొక
 వింతయాకలి మనసు గ్రాచెను:
 యింత అంతని చెప్పనేరక
 యిట్లు వెంబడితిన్.”

అనగ కన్నియ, తిరిగి మెల్ల న
 నన్ను కన్నులు విచ్చిచూసెను;
 పూర్ణబ్రహ్మాండాధిరాజ్యము
 పూనినట్లయ్యెన్

చూసి, కన్నులు డించి, మది తల
 పోసి, మిన్నక తోవసాగెను;
 బాసె బింకము బెడగునడకల,
 ముగినె గానంబున్.

పండువెన్నెల కుముదవనిపై
 నిండుగమ్మిన నీడ కైవడి
 నిండె మోమున చింత యొక్కటి;
 మరల నే నంటిన్.

“అన్నమిడు టాకొన్న వారల
 కెన్న సుకృతతమం బటంచును
 మున్ను పెద్దలు బల్కిరది నీ
 వెరుగకుందుదువే ?

భృత్యునై తిని నీదుమూర్తిఁ
 భృత్యునౌదును నీకు సుందరి !
 మృత్యుముఖమున నున్న భటునకు
 నన్న మీవలదో ?

చన్న బ్రతుకుల కొలిచి కుడిచిన
 తెన్ను మనసుకు కొంతతోచెడి;
 విన్న యన్నదె నేడు రేపులు
 అన్య నెట్లగుదున్ ?

మౌనమూనిన, మరలగలనని
మది దలంపకు" మంటి; కన్నియ,
గమనమించుక మందగించి

శిరంబు వంచి యనెన్.

వన్నెమీరిన మేనిపసతో
కన్ను మణగెడి రత్నరుచితో
“నన్ను తెలియక నాసచేసెద

వయ్యో ! మాలితనేన్.

అయ్యకోనము కూడుకొందును :
జియ్యలేననుమాట. హృదయము
ప్రయ్యచేసెడు; నాదుభాగ్యము

తెవరి నే మందున్”

iii

అన్నపలుకు వినంపుభల్లము
కన్నవాడయి మనసుదూసెను;
కన్నెకన్నుల నీరు గమ్ముట

కాంచి ఖిన్నుడనై.

కొన్ని విముషము తెన్నియెన్నో
కన్న విన్నవి ధర్మముల నే
నెన్నుకొని. వొకపరమధర్మము

నపుడుగనుగొంటిన్.

మలినవృత్తులు మాలవారని
 కులము వేర్చిన బలియు రాక దే
 శమున కొందరి వెలికిదోసిరి
 మలినమే, మాల.

కులము లేదట వొక్క పేటున
 పసరముల హింసించువారికి;
 కులము కలదట నరులవ్రేచెడి
 కూరకర్ములకున్.

మలినదేహుల మాల లనుచును
 మలినచిత్తుల కధికకులముల
 నెలవొసంగిన వర్ణధర్మ మ
 ధర్మ ధర్మంబే.

అనెడు నిశ్చయ మాత్మదోషగ
 “వినుము కన్నియ !” యంటి యెదురై
 “జనులు తెలియక పలుకు మాటకు
 జనదు వగవంగన్.

మంచిచెడ్డలు మనుజులందున,
 యెంచిచూడగ, రెండెకులములు
 మంచియన్నది, మాలయైతే,
 మాలనే, అగుదున్ :

తెలివి యొలికెడి తేటకన్నులు
మురుపు గులికెడి ముద్దుమోమును
వేల్పు చేడియలైన నేరని

గానమాధురియున్.

చిత్తరువులందైన గనని ప
విత్రరూపపు సౌష్ఠవంబును.
ఉత్తమోత్తమజాతిలక్షణ

యుక్తి సంపదయున్.

మాల యనువారున్న. వారల
మందబుద్ధికి వగవవలె; తన
యందు లేనికొరంత కలదని

వగవగానేలా ?

నమ్ము నే ననుమాట తెరవర : భ
యమ్ము వాయుము; కూటినిడి చే
కొమ్ము నాహృదయంపు రాజ్యము

నిస్సపత్నముగాన్: "

వినియె వ్రీడావిస్మయంబులు
ఆననంబున పొడమిపోరగ
కనుల నెత్తుచు డించుచును నను

కాంత యిటు బలికెన్.

“తండ్రికోసము తెచ్చు కూటిని
తిండికై యొరు కెట్టులిత్తును ?
పెండ్లియాడిన పెనిమిదొకనికి

పెట్ట ధర్మంబౌ !

తడవు ఆయెను తల్లిడిల్లుచు
తండ్రి నాకై యెదురుచూసును”
అనుచు నన్ను తొలంగుభావము

అతివ అగుపరచన్.

కరముబట్టి యురంబు యురమున
జేర్చి ముద్దిడి కురులు దువ్వితి;
తాళవనమును వెడలి చంద్రుడు

పక్కునను నవ్వెన్.

“ఆడబోయిన తీర్థ మెదురై
వేడబోయిన వరము వచ్చెను;
పెండ్లి యాడెద చంద్రు సాక్షిగ

పెట్టు కూడం” టిన్.

మున్ను వేల్పులు వెన్నుచేతను
గొన్న యమృతము కన్న రుచులను
చెన్ను మీరెను కూడు, కన్నియ

చేత నిడినంతన్.

“వచ్చితివ యల్లుండ : నీకై
 వేచియుంటిని యింతకాలము;
 యిచ్చితిని, చేకొమ్ము కూతును
 ప్రాణమది నాకున్.

వచ్చితిమి యెటనుందో, అటబో
 నిచ్చ మెందై యుండు మనమున;
 పసిడిగొలుసులు. బిడ్డ నాకై
 పట్టి నన్నుంచెన్ :

ఇహములోపలి చుంచియంతయు
 యిమిడియున్నది దీని ఆత్మను;
 ముక్తికాంతై తుదకు నీకిది
 ముందుగతి చూపున్.

కరపినాడను పరము మరవక
 యిహమునందున మనెడుమర్మము;
 కోటితపముల పుణ్యఫలమిది
 కొమ్మ నీ కిస్తిన్ :

మాలనైనను మలినవృత్తులు
 మానుకుంటిని గురువుదయచే;
 పొలములోపల పగుల మేపుచు
 పొట్ట పోషింతున్.

మలినవృత్తులు మాన్పి, మాలల
 వలసతెచ్చితి యీ వనాంతము;
 పల్లె కలదిట; ప్రాజ్ఞులందలి
 ప్రజలు మావారల్ !

పాడిపంటలు గలవు, తామర
 తంపరలు మా పగులమందలు;
 జంతుహింసను చేయనొల్లము
 భూతదయ మతము !

కాని మనుజుని బుద్ధిలోపల
 కలవు, తన మే తొరుల కీడును
 తలచువృత్తులు కానబోయిన
 కలచు నెవ్వారిన్.

మాన్యగలిగితి కత్తికోతలు;
 మాన్యవశమే, మాటకోతలు ?
 కత్తి చంపును, మాటవాతలు
 మావ పేనాడున్ !

నాటునను గలయట్టి యిడుములు
 కాటియందును కలవు; ఓరిమి
 యేటికై నను మందు; కలిగిన
 కలుగు సౌఖ్యంబుల్.

యేలుకొను దొందొరుల; నిరులకు
 మిట్టిపడకుడు; కీడుమూడిన
 నాడు కుంగకు దొరుల మేలుకు
 పాటుపడు దెవుడున్ !”

అనుచు పలికెను వేదవాక్కులు
 మమ్ము చేతులుబట్టి కన్నియ
 తండ్రి, తొల్లిటిబుష్షి యితం డని
 తోచ చిత్తమునన్ !

పండు గెడ్డము; నిండుకన్నుల
 నిండ శాంతరసంబు; పలుకుల
 కడలి గాంభీర్యంబు, యొడలిని
 దివ్యతేజంబున్;

కలిగి కూచునె రాజబుష్షివలె
 రావికిందను రచ్చశిల్పై
 కొమ్మలను జొరి చంద్రకాంతులు
 మేన చెదరంగన్.

అంతనుండియు కొన్నిపంటలు
 కాంతతో నట స్వర్గ సౌఖ్యము
 లొంది మంటివి; చక్రవర్తుల
 కొమరులను కంటిన్.

చిత్త మా కొమరులను :తగులుట
 క్రొత్త శృంఖల యంచు మామ ని
 వృత్తిమార్గముపట్టి, దేహము
 వాసె యోగమునన్.

పల్లెలోపల దొమ్ములాటలు
 అల్లుకొనె, ఆ నాటసుండియు
 యెల్లవారలు పెద్దలగుటకు
 యెంచి చూడంగన్.

నన్నుగిల్లెను సాగు, పొలమున
 వున్నదెల్లను తిన్న పిమ్మట
 తినిరి పెంచిన పకుల చంపుకు,
 అవియు కడితేరన్.

చెల్లచెదురై పరచి రందరు
 యెల్లదిశలను; పరచుముందర
 క్కొల్లకొని రేనున్న పొలమును
 పండి మేముండన్.

తెల్లవారిననుండి మేమును
 పిల్లలము పడ్డట్టిపాటలు
 యుల్లుచునియెడు నొడలు తలచిన
 చాల, చెప్పంగన్.

అడవియందలి కాయకనురులు
 కుడువనేరక బడలె బిడ్డలు;
 అడవి ద్రిమ్మరి కడకు ప్రాణము
 చేరి నే నుంటిన్.

ప్రాణసఖి నను పిలిచి యప్పుడు
 పలికె స్మితముఖయై “వినుం డీక
 చేయుకార్యములేదు; చెల్లెను;
 ముందు గనవలయున్.

కడకుజేరితి మీ భవంబున
 తడవులేదిక; మనసు తిప్పుకు
 గడగవలె రాబోవుభవమున
 జ్ఞానసంపదకై.

కష్టసుఖములతీరులెన్న న
 దృష్టములు — మనసత్యవర్తన
 కాచుగావుత, కావగలిగిన
 కన్న పసివాండ్రన్.

చింతయుడుగుడు — చితిని జొత్తము
 యింతకన్నను భాగ్య మున్నదె !
 అంతమున మతి యెట్టులుండునొ
 అట్టిగతి గల్గున్.

కలుగు భవములుకూడ సీతో
 కలసి గడపుచు ముక్తి జెందెద
 కలదె నీ ప్రణయాతిరేకము

కన్న సద్గతియున్ ?”

అనుడు, చింతలుదాసి, కైకై
 జేరి జొచ్చితి మపుడు చితి.

v

పలికె నిట్టుల పటువిషాద స
 మా కులేక్షణు డగుచు లవణుడు;
 “కలగ వల దిది మాయ సర్వం”
 బనిరి శాస్త్రజ్ఞుల్.

లవణు డనియెను జొమలు ముడివడ,
 “కలగవలదట ! కల్ల యిదియట !
 కలిగినది లేదన్న యంతనె
 తొలగునట వేధల్ !

పుస్తకంబులలోని మాటలు
 విస్తరించుచు, ననుభవముల
 తత్త్వమెరుగక, శుకము లగుదురు
 పొట్టిశాస్త్రజ్ఞుల్ !

యెప్పటికి అనుభూతమెద్దియో
 అప్పటికి యది నిక్కువంటే;
 యెప్పుడో లోకంబు కల్లగు
 ననుట యిపుడెట్లొ ?

చిత్తమందున కీలితములై
 నిత్యభేదము నిచ్చు తలపుల
 నెత్తివైచును — లేరె, హా ! యిది
 చెప్పగల ప్రాజ్ఞుల్ ?

యెక్కడిది, ఆ మాయదేశం
 బెక్కడుందురు నాదుబిడ్డలు ?
 ఒక్కరై నను జూపలేరే
 నాదు ప్రాణసఖిన్ ?”

నృపుడు యిట్లని చోకవార
 మ్మాపుకొన శక్యముగా కిరు
 కేల కన్నులుమూసి, చింతా
 మగునైయుండెన్.

అంత దుర్గద్వారసీమను
 వింత కలకల వినగనయ్యెను:
 చెంత ద్వారకు డేగి నృపునకు
 తెల్పె “నాక మునియున్

వారువముపై నొక్క కన్నియ
 వచ్చి నిలిచిరి ద్వారసిమను".
 "చెచ్చెరను తెమ్మ"ని యె నరపతి
 నోటమాటుండన్.

జొచ్చె నాస్థానాంగణం బపు
 డప్పరాకృతి బొక్క కన్నియః
 అచ్చవర్జపు టశ్వరాజం
 బొక్కతాపసుడున్.

పలికె తాపసు "డతుల సౌఖ్యం
 బధిప : నీకొ గాక : యవనుడు,
 సింధుదేశాధిపుడు, పితృసటు
 డంపె కానుకగా.

తనదు గాదిలిపట్టి, యీ యమ
 వినయ విద్యాసద్గుణాన్వితః
 కోరె నీ నెయ్యంబు; నీ గుణ
 సంపదకు నలరెన్.

పంపె నీ కీ యశ్వరాజం
 బెందులే దిద్దాని కీడ" నె;
 చెవిని మాటలు సోకిసోకక
 అవణు డక్కనెన్.

జూచె, స్మయహర్షాతి రేకము
లాత్మ పెనగొనః డాసి, చేకొని
“వచ్చితివ నా ప్రాణసఖి!” యని
గద్దియను జేర్చెన్.

క న్య క

తగటు బంగరు చీరెకట్టి
కురుల పువ్వుల నరులుజుట్టి
నుదుట కుంకుమబొట్టుపెట్టి
సొంపు పెంపారన్;

తొగల కాంతులు కనులు పరపగ
మించు తళుకులు నగలు నెరపగ
నడక లంచకు నడలు కరపగ
కన్నె పరతెంచెన్
రాజవీధిని.

పసిడి కడవల పాలు పెరుగులు
పళ్ళెరమ్మల పళ్ళు పువ్వులు
మోము లందున మొలక నవ్వులు
చెలగి చెలికత్తె
వెంటనడిచిరి.

అంతపట్టపురాజు యెదురై
కన్నె సొగసుకు కన్ను చెదురై
చురుని వాడికి గుండె బెదురై
యిల్లు తలపోసెన్.

“ఔర : చుక్కలనడుమ చందురు
నట్లు వెలిగెడు కన్నె ముందర.
వన్నె కాంచిన నగరిసుందరు

లందరొక లెక్కా ?

పట్టవలెరా దీని బలిమిని
కొట్టవలెరా మరునిరాజ్యం
కట్టవలెరా గండపెండెం

రసికమండలిలో.”

నాలనడుమను నట్టివీధిని
దుష్టమంత్రులు తాను పెండెం
కట్టి కన్నెను చుట్టి నరపతి

పట్టనుంకించెన్.

మట్టి వచ్చిన దైవగతి కిక
దైవమే గతియని తలంచుక
దిట్టతనమును బూని కన్నియ

నెట్ట నిటు పలికెన్.

“ముట్టబోకుడు దేవకార్యం
తీర్చివచ్చెద. నీవు పట్టం
యేలురాజుపు. నెట్టికూతుర.

నెటకు పోనేర్తున్.”

చుట్టములు తన చుట్టు నిలవగ
భృత్యవర్గం కాచి కాలవగ
నెట్టి కరములు మోడ్చి రాజుకు
ఇట్లు వినిపించెన్.

“పట్టమేలే రాజు : బలిమిని
పట్టవలెనా ? నీదుసామే
కాద కన్నియ ? నీవుకోరుబ
కన్న మరకలదా
వై శృణాతికి వన్నె ?

గాని మన్ననజేసి మమ్ముల
బంధువర్గం, కులంపెద్దల,
ధర్మమన్నది అరసి కొంచెం
చారి కనబడితే.

అగ్నిసాక్షిగ కన్నె గైకొని
ఆదరించుము మమ్ము, కానుక
లందుకొమ్మెం తెంత చలసిన,
మనుచు మా జాతిన్.”

నవ్వి హేళన నవ్వు, సరపతి
పల్కె “నోహా : ధర్మమార్గం
పట్టమేలే రాచబిడ్డకు
సెట్టి కరపడమా :

రాజు తలచిందేను ధర్మం.

రాజు చెప్పిందెల్ల శాస్త్రం.

రాజులకు పేరైన పద్ధతి

కాద, గాంధర్వం ?

తడవుచెయ్యక తల్లడిల్లక

నేడు రేపని గడుపుపెట్లక.

నెమ్మిగోరితి వేని. కన్నియ

నిమ్ము :

లేకుంటే, పొమ్ము :

దేగ, పిట్టను పట్టి విడుచున ?

కన్నె, యింటికి చురలినడుచున.

తెమ్ముకానుక లిమ్ము, నీ విటు

వచ్చి నంచాకన్.

కదల" నంతట నెట్టి పలికెను.

"దేవకార్యం ముందు, ఆవల

రాచకార్యం కాద రాజా :

శలవు నీవిస్తే

యింటిదైవం వీరభద్రుడి

దేవళానికి పోయి యిప్పుడె

పశ్చరం సాగించి వత్తును

పైని తమ చిత్తం !"

“మంచిదే, మరి నడుపు, మేమును
తోడవత్తుము, దేవశంభో *
అగ్నిసాక్షిగ కన్యకను మే
మందుకొనగలము.”

i1

నాడు గుడిలో మందె గుండం
మంట మింటిని ముట్టియాడగ
కన్న సరవతి గుండె దిగులై
పట్టు విడకొచ్చెన్.

భక్తి పరవశమైన మనసున
దుర్గ నప్పుడు తొలిచి, కన్యక,
ముక్తి వేడుచు పూర్చి నగలను
శక్తి కర్పించెన్.

దుర్గకొలనున గ్రుంకి పిమ్మట
రక్తగందం రక్తమాల్యం
దాల్చి గుండం చుట్టునిలిచిన
జనుల కిట్లనియెన్ :

“అన్నలారా తండ్రులారా
అలకించం డొక్కవిన్నప

మాలబిడ్డల కాచుకొనుటకు

• ఆశలే దొక్కో
కులము లోపల ?

పట్టమేలే రాజు అయితే

రాజునేలే దైవముండదో ?

పరువు నిలపను పౌరుషము మీ

కేల కలుగదొక్కో ?

విద్య నేర్చిన వాడు విప్రుడు

పీర్యముండిన వాడు క్షత్రియు

డన్న పెద్దల ధర్మపద్ధతి

మరచి, పదవులకై

ఆశచేయక, కాసువీసం

కలిగివుంటే చాలు ననుకొని,

పీర్య మెరగక, విద్యనేర్చక,

బుద్ధిమాలినచో

కలగవా యిక్కట్లు ? మేల్కొని,

బుద్ధిబలమును బాహుబలమును

పెంచి దైవమునందు భారం

వుంచి, రాజులలో

రాజులై మనుడయ్య :” ఇట్లని

కన్య నరపతి కప్పు డెదురై

నాలుగడుగులు నడచి ముందుకు

పలికె నీ రీతిన్.

“పట్టపగలే, నట్టివీధిని
పట్టబో రే జార చోరులు
పట్టదలచితి వింక నీచార

పట్టమేలే రాజు వట :

కండకావర మెక్కి నీపి
దుండగము తలపెట్టినందుకు
వుండడా వొక వైవముంటూ,

వుండి పూర్కొనునా ?

కులంపెద్దలు కూడి రదుగో :
అగ్నిసాక్షికి అగ్ని అదుగో :
కన్నుకోరిన కన్నె యిదుగో :

జాల మే లొక్కో :

పట్టమేలే రాజువైతే
పట్టునన్నిపు” డనుచు కన్యక
చుట్టిముట్టిన మంటలోనికి

మట్టి తా జనియెన్.

పట్టమేలే రాజుగర్వం
మట్టిగలనెను, కోటపేటలు

కూలి, నక్కల కాటపట్టై
అమరె.

యెక్కడైతే కన్య. మానం
కాచుకొనుటకు మంటగలిసెను.
అక్కడొక్కటి రేచె సౌధము
అకసము పొడుగై.

పట్టమేలే రాజుపోయెను.
మట్టికలసెను కోటపేటలు,
పదం పద్యం పట్టి నిలిచెను
కీర్తు లపకీర్తుల్.

డా మన్ పి తి యన్

వన్నె కెక్కిరి డమను పితియసు
లన్న యవనులు ముజ్జగంబుల
మున్ను; వారల స్నేహసంపద
నెన్న సుకృతంచా.

ఒక్కనా డా సేచు జనపతి
యక్కజంబగు కోపభరమున
“వ్రక్కలించుము డమనునిరము”ని
పలికె తలవరితోన్.

చెక్కుచెదరక నిలిచి డమనుడు
“నిక్కమే కద చావు నరునకు
యెప్పుడెప్పుడు, యెటులగూడిన
నొక్కటే కాదా ?

మ్రుందుటన్నది బొందిమార్పుట
ముందు భవమున కలుగు విభవము
నందజేయుటకాదె, యేలిక,
దండ మను మిషను ?

కాని యింటికి పోయి యొకతరి
కనులజూచెద నాలువిద్వల;

పనులు తీర్చుకు మరలి వత్తును
యానతిం” డనియెన్.

వింతపలుకుకు విస్మితుండై
కొంత కరకరి తీరి నరపతి,
“యింత యిట్టుల మిదునెవిట్టి”ను
చింత చిగురెత్తన్.

అనియె నరపతి “యటుల కాని
మ్మవని కొంచెము విపుల మందురు;
తనువు దాచను తగిన చోటులు
కలవు యెటు జనినన్.

మించు చతురత మాట విరుపున
యెంచినాడవు చెడ్డ మంచని;
పంచప్రాణములందు ప్రేముడి
పరచునే ? చెపుమా ?

అలుబిడ్డల చూతునంటివి;
అలకించిన వారి శోకము
తొలగు విద్యలు తొలగు ధైర్యము,
తొలగు నీతైనన్.

కాన నీతై తనువు నోడెడి
వాని నొక్కని జూపి చననగు;

మానవేళుని యాన తప్పిన

మాయదే జగము ?”

లేచి పలికెను పితృయనప్పుడు:

“రాచసింగమ : ఒడలి కొడలిదే :

వేచియుంటిని బ్రతుకు ఫలమునకు,

దొరికె నీ నాటన్.”

“ఐన, చనుచు”నె నవనిపతి; డా

మనుడు కొంచెము తలచి, యిట్లను

“పనుపు, భటులను పనికి, నిప్పుడె

పోచ నే నొల్లన్.

వాకటి తలచును నరుడు మది, వే

రొకటి తలచును బ్రహ్మ; చినమే ?

పోక రాకల నడుచు నడ్డము

నెన్ని తలపడునో ?”

“పొమ్ము: పొమ్ము”నె కేడు, “పొమ్మిట;

రమ్ము, యీనెల నిండు సంతకు;

లెమ్ము, చాలదె యదను పో, రా.

నట్లు గడ్డెనన్”

కడలి నడుమను కలదు నేమా
సనెడి ద్వీపము కవుల పుట్టిలు;
వాడి లేదట యినుని వేడికి
సీతు వల్లకై నన్.

ఋతువు కొక్కొక వింతరూపం
బతుల శోభా ఘాటనంబై
మతుల కొల్లలనాడు స్వర్గం
జేమొ యాసీమ :

అందు నొందొక కొండకోనను
సుందరంబగు భవనరాజము;
విందు కనులకు కడలి యెదురై
వీల లోలాడన్.

పక్షముల చారింజ, ఆలిపు
వృక్షషండము లుప్పతిల్లును;
ద్రాక్షపందిరు లింటిపంటలు
హంపు పచరింపన్.

నెచ్చులను నెసరులకు నిత్తై
నివ్వటిల్లెను భవనరాజము:

పువ్వులెత్తును గాననిలచిన

మొండు మనదైనన్.

తదియ చందురు డబ్బి సోతెను;

చదల విడబడి, యిరులు వ్రాతెను;

అదను కాంచిన రిక్కచూకలు

అంతబను ప్రబలెన్.

చారుతరముగ పసిడి పమిదల

జారుతీరి వెలింగె చోతులు;

వారియంతము తళకు ముత్తెపు

సరులు విరజిమ్మెన్.

అలరు జిగురుల తోరణావళి

యలమి చుట్టెను జిలుగు కంబము

లుల్లమలరగ నాటపాచలు

పుమ్మిరయి నెలగెన్.

ఘమ్ము, ఘమ్ముని కమ్మతాపులు

గ్రమ్మె ధూపము లానవమ్ముల

దుమ్ము రేగెను నాటిపండువ

నిండు వేడుకతోన్.

చుట్టిములు మిత్రులును, భ్రాతలు

చుట్టు మూగుచు డసును నడిగిరి

“యెట్టివింతలు తెచ్చినాడవు ?
కలదు పేడక్క గనన్ ?”

పలికె డామను “యిలను ద్రిమ్మరి
పలుతెరంగుల జనుల గాంచితి;
తెలియనేర్చితి మర్మ మెల్లను
చారి విద్యలలో.

యెరుగరాదని తొల్లివిబులులు
మరుగుపరచిన మంతనంబుల
తిరుగుడులు మరలించి, తీసితి
రాశ రప్పలలోన్.

వింత నొక్కొక దానికని, మును
యింత కెక్కుదు లేదనుంటిని;
వింతలన్నిటి వమ్ముజేసెడి
వింత వినుడింకన్.

‘ఒకటె’ ఆయెను రెండు మూడులు
‘ఒకటె’ ఆయెను కోటిసంఖ్యలు;
పెక్కులొకటిగ జూచువాడే
ప్రాజ్ఞుడన వినమే ?

నేను తానను భేద బుద్ధిని
రేని కాగ్రహ మెదవి డామను

కానివాడని తలచి ప్రాణము
గోలుపొమ్మనియెన్.

ఒక్కవింటిది — పిరికి డామను
వాకటి వాకటికి నమముకద ? వే
రొకడు నా కయి ప్రాణమిచ్చిన
చాలదా యనియెన్ ?

వింత రెంతవదిద్ది — న్మపుడును
చింతవాపుచు వల్లెయనియె, న
నంతరము నే నిటకు వచ్చితి
వింత కన్గోరి.

కాన, మీరల నెవ్వడిప్పుడు
తాను, నేనను బుద్ధితలపక
తనువు నాకై విడుచువాడ" న
పలుక డొకడైనన్.

చింతవంతలు చిత్రితములై
అంతకానగ నయ్యె మోముల
“వింత యిదే” యని పలికె డామను
వికసితాననుడై.

ఆటపాటలు అణగెనంతట
మాటుమణిగెను భవనరాజము;

చాటుమాటున వారడొచ్చిరి

సఖులు చుట్టములున్.

“కల్ల చెప్పితి!” ననియె డామను

“యెల్ల రెప్పటి యట్ల సలరుం

దుల్లముల!” వారపుడు “కొను మివె

ప్రాణములు” నన్నన్.

పంజరమ్మల నున్న పిట్టలు

మంజులారణ్యములు మరచెను

శింజితములౌ కాలి గొలుసులు

శిక్షయని మరచెన్.

“దారిపోయే వారి కొక్కటి

*కారవాసర కల్పదాయెను

దారికాదది దరి యటంచును

తలచు టొక వింత?”

అనుచు, డామను డాసవమ్మల

నని పాడ దొడంగి మించెను;

కాని పండువునందు కొండొక

కలక కననయ్యెన్.

* కారవాసర = Caravansary : చనువ

ఎల్లి పున్న చునంగ పితియసు
 యిల్లునందొక విందు మిత్తుల
 కెల్ల నాయెను; పితియనప్పుడు
 పల్కె నీ పగిదిన్.

“తెలియువాడన; నొక్కడే భువి;
 తెలుపువాడన నొక్కడే భువి;
 పలు తెరంగుల సద్గుణాళికి
 పట్టు వక్కండే !

కనియు, నేర్చుట, వానికడనే;
 వినియు, నేర్చుట, వానివలనే;
 అనగవలెనా, అతడు డామను
 డన్న మాటొకటి :

లోకమం దభిమాన ముంచియొ
 నాకు యశ మొనగూర్చు నెంచియొ,
 నాకపతి, నామిత్రు డామను
 రాక నడ్డ డొకా :

బ్రతికి, చచ్చియు, ప్రజల కెవ్వడు
 బ్రీతిగూర్చునొ, వాడె ధన్యుడు;
 బ్రతికి, డామను ప్రజల నెలును
 చచ్చి నే నొకడన్.

మందుటన్నది బొంది మార్చుట;
ముందు భవమున కల్గు విభవము
నంద, ప్రాజ్ఞుడు వగవ జెల్లునె
చెప్పుడీ” యనియెన్.

“చదివి చెడితివి చాలున”నె వొక
“దొడవె యశసు”ని బలికె నొక్కం
“డదనునకు డామనుడు రాడా?”
యనియె నొక్కరుడున్.

అంత పితియను కాంత పలికెను
కొంత గద్గదికంబు తోవగ,
“ఇంత వరకును ధైర్యమూనితి
మాట నమ్మికచే.

వచ్చువాడయితేను డామనుడు
వచ్చు నింతకె, చావు కోసము
యిచ్చగించుచు తానె వచ్చునె
పిచ్చివాడైనన్.

వత్తునన్నను, వారివారలు
మొత్తమై తామడ్డు పడరే ?
పొత్తులన్నవి సంపదలకే;
ఆపదల కగునే ?

వాని ననుచే లింత ? పతి తన
చాన నెంచక, బలగమెంచక
తనువు మిత్రుని కోడు అన్నది

తగవ ? ఇది చెప్పా :

కష్టసుఖముల కలిసి కుడుచుచు,
గోష్ఠి ప్రాణం బంచు నెంచుచు,
ఉష్ణవర్తన నున్న చానను

బాము చొక మహిమా .

మెందు, స్థిరబ నిక్కచౌటను
మెందు యెప్పుడైన నొకటని;
మెందరో కలరనెడు వారలు

చేరు చనువారల్.

చదువువారికి వెట్టె ధ్రాంతులు
మెదడుకెక్కిన పాయ వందురు;
అదును లేదే దేనికైనను :

అంద రెరుగనిదే :

పండగలదని కాయ కుడుతురె ;
తిండి యెల్లిది నేడు తిందురె ?
అండమందువ చిలుక కలదని

అరచి జీరెదరే :

బతకవలసిన కౌలముండగ
 బతుక నొల్లమి కంటె పుట్టునె
 బతుకు దునిమిన బతుకు భారము
 పాయచే చెపుదా !

అది యటుండగ డమన్నపై పగ
 :కుది దలంచిన మానవేగుడు
 బదులుగా గొనె పాప మెరుగని
 ప్రాణి నేలనొకో ?

నరుని చావే కాంక్ష్య మేనియు
 నరపతికి, నరు లెంద రనుదిన
 మరుగువారలు యముని పురమున
 కంత తనియదొకో ?

తప్పు వొకయెడ దుడ మొకయెడ
 వొప్పె యని, నరపతికి దోచిన
 చప్పగించెద నాడు ప్రాణము
 డమను క" న్నంతన్.

నీడ జెలువడి నిలిచె ముందట
 వేడ్క మోమున వెల్లివిరియగ
 "వీడె డమనుం" డంచు నందరు
 విస్మయము చెందన్.

ఆ చుహామతి; అంత వేరొక
 యమిత విక్రము డతని కెదురై
 “డమన : బతుకుము బతుకు” మనె,
 “రేడ” నిరి పలుపు రటన్.

పలికె నరపతి “మిత్రభావము
 సలుపు డిక నీ సఖుడు నీవును;
 అలఘురాజ్యము ప్రేమసంపద
 కలతియని దలతున్.

విద్యలందలి మాయ మర్మము
 దిద్ది చెప్పిం దబల యొక్కతె;
 విద్యలెరుగని ప్రేమ భరమును
 వింతగా చూపెన్.

వినగ తగినది వింటి నిచ్చట;
 కనగ తగినది కాంచినాడను,
 మనుజులిద్దరు మగువయొక్కతె
 మాన్యు లీ జగతిన్.”

పూర్ణ మర్మ

మేలిమి బంగరు మెలితల్లారా :

కలివలి కన్నుల కన్నెల్లారా :

తల్లులుగన్న పిల్లల్లారా :

విన్నరమ్మా యీ కథను.

అటలపాటల పేటికలారా :

కమ్మని మాటల కొమ్మల్లారా :

అమ్మలగన్న అమ్మల్లారా :

వినరమ్మా మీ రీ కథను.

కొండల నడుమను కోనొకటున్నది;

కోనకి నడుమా కొలనొకటుంది;

కొలనిగట్టునా కోవెలలోపల

వెలసెను బంగరు దుర్గమ్మ.

పూజారింటను * పుట్టెను చిన్నది

పుత్తడి బొమ్మా పూర్ణమ్మా;

అన్నల తమ్ముల కనుగై దుర్గకు

పూజకు పువ్వులు కోనేది.

* పుట్టిన — అని పాఠాంతరం

సూర్యము.

మేము బంధువులమై వలసినా,
కలవలకనుల కన్నెల్లనా,
వల్లల కన్నెల్లనా

వివాహములు కన్నె

అయినాదల నెల్ల కలానా
కన్నెనుదల కన్నెల్లనా

అమ్మల నన్నె అమ్మల్లానా
వివాహములు కన్నె

కలవలకనుల కన్నె కలవలకనుల
కలవలకనుల కలవలకనుల
కలవలకనుల కలవలకనుల
కలవలకనుల కలవలకనుల

మేము బంధువులమై వలసినా
కలవలకనుల కన్నెల్లనా
అమ్మల నన్నె అమ్మల్లానా
వివాహములు కన్నె

వివాహములు కన్నె
అమ్మల నన్నె అమ్మల్లానా
వివాహములు కన్నె
అమ్మల నన్నె అమ్మల్లానా

ఓయే వేళం పూన పువ్వుల
 ఆయా వేళం అందించి
 అంగదు దుర్గను భక్తితో కొలిచెను
 పుత్తడిబొమ్మా పూర్ణమ్మ.

ఓయే ఋతువుల మండేపిళ్ళను
 ఆయా ఋతువుల అందించి
 అంగదు దుర్గను భక్తితో కొలిచెను
 పుత్తడిబొమ్మా పూర్ణమ్మ.

పళ్ళను మీరిన తీపుల నడలును
 పువ్వుల మీరిన పోతుములున్
 అంగములందున అమరెను పూర్ణకు
 సొరులుమించెను నానాటన్.

కాసుకు లోనై తల్లితండ్రీ
 నెనదూ న్యాయం విడనాడి
 పుత్తడిబొమ్మను పూర్ణమ్మను చొక
 ముడుసలి మొగడుకు ముడివేస్తే.

అమని రాగా దుర్గ కొలనులో
 కలకల నవ్వెను తామరలు
 అమని రాగా దుర్గవనములో
 కిల కిల పలికెను కీరములు.

ముద్దునగవులూ మురిపెంబు మురి
 పెనిమిటిగాంచిన నిమిషమున
 బానెను కన్నీరు ముఖకమలమ్మును
 కన్నుల గ్రమ్మెను కన్నీడు.

అబల పాటల తోటి కన్నీరులు
 మొగుడు తాతయని కేలించ,
 అబల పాటల కలియక పూర్ణము
 దుర్గను చేరీ మఃఖించె.

కొన్నాళ్ళకు పతి కొనిపో వచ్చెను
 పుత్తడిబొమ్మను పూర్ణమును;
 చీరెలు సొమ్ములు చాలగ దెచ్చెను
 పుత్తడిబొమ్మకు పూర్ణముకు

పసుపు రాసిరి బంగారు మేనికీ
 జలకములాదెను పూర్ణము;
 వదినెలు పూర్ణకు పరి పరి విధముల,
 నేర్పులు మెరసే కై చేస్తే.

1. ముద్దునగవులూ మురిపెములూ మురి— అని
 వాతప్రతి.

1. పెనిమిటిగాంచిన.

11. అని

పెద్దల కప్పుడు మొక్కెను పూర్ణమ
తల్లి తండ్రి దీవింఁచి :

దీవన వింటూ పక్కున నవ్వెను

పుత్తడిబొమ్మా పూర్ణమా :

చిన్నల నందర కొగిల చేర్చుకు

తంబను దెచ్చెను కన్నీరూ ;

తన్నల తమ్ముల నప్పుడు పలికెను

పుత్తడిబొమ్మా పూర్ణమ్మ.

అన్నలారా తమ్ములారా :

అమ్మను అయ్యను కానందే :

బంగరు దుర్లను భక్తితో కొలచు

దమ్ముల కమ్మా దుర్లమ్మ.

ఆ యా వేళల పూనే పువ్వుల

ఆ యా బుతువుల పళ్ళనీ-

భక్తిని గోపి , శక్తికి యివ్వం

• దమ్ముల కమ్మా దుర్లమ్మ.

నలుగురు కూచుని నవ్వే వేళల

నా పే రాకళరి తలవండి :

మీ మీ కన్నబిడ్డల నొకతెకు

ప్రేమను నా పేరివ్వండి.”

ఇది చదివిన కన్నుల కన్నీటి పొలికెను
 పుట్టడిచొమ్మకు పూర్ణమ్మకు
 కన్నులు తుడుచుకు కలకల నవ్వెను
 పుట్టడిచొమ్మా పూర్ణమ్మ.

వగచిరి వదినెలు, వగచిరి తమ్ములు
 తల్లియే కంటను తడిబెట్టెన్
 కాసుకులోనై అట్లని తలుచుకు,
 ఆనందించెను అయ్యొకడె.

యెప్పటియట్లు సాయంత్రమ్మున
 మేరిన పువ్వులు సరిగూర్చి
 సంతోషమ్మున దుర్గను కొలవను
 వాంటిగ పోయెను పూర్ణమ్మ.

అవులు పెయ్యలు మందల జేరెను
 పిట్టలు చెట్లను గుమిగూడెన్
 మింబను చుక్కలు మెరయుచు పొడమెను
 యింటికి పూర్ణమ్మ రాదాయె.

చీకటివందెను కొండల కోనల
 మేతకు మెకములు మెనల జరెన్
 దుర్గకు మెడలో హారము లుమరెను
 పూర్ణమ్మ యింటికి రాదాయె.

• చూచుకు

కన్నుల కాంతులు కలవలచేరెను
మేలిమిజేరెను మేనివసల్ :
హంసల జేరెను నడకల బెడగులు
దుర్గనుజేరెను పూర్ణమ్మ.

మ నిషి

మనిషి చేసిన రాయి రప్పక
మహిమ కలదని సాగి మొక్కుతు
మనుషులుంటే రాయి రప్పల

కన్న కనిష్టం !

గాను చూస్తూ వేల జేలా ?
జేష డెకదో దాగెనంటూ
కొండ కోనల పెతుకులాడే

వేలా ?

కన్ను తెరిచిన కానబడదో ?
మనిషి మాత్రుడి యందురేదో ?
మొరిగి కోరిన కరిగియీదో

మక్తి :

దేశభక్తి

దేశమును ప్రేమించుమన్నా
మంచి అన్నది పెంచుమన్నాః
బాట్టిమాటలు కట్టిపెట్టోయి
కట్టి మేల్ తలపెట్టివోయి :

పాడిపంటలు పొంగిపొర్లే
దారిలో నువు పాటుపడవోయిః
తిండికలిగితే కండకలదోయి
కండ కలవాడేను మనిషోయి :

ఈసురొమని మనుషులుంటే
దేశమేగతి బాగుపడునోయి :
జబ్బుకొని కశతెల్ల నేర్చుకు
దేశ సరుకులు నించ వోయి :

అన్ని దేశాల్ క్రమ్మవలెనోయి
దేశ సరుకుల నమ్మవలెనోయిః
దబ్బు తేరేనట్టి సరుకు
కీర్తి సంపద లబ్ధివోయి :

వెనక చూసిన కార్యమేమోయి :
మంచి గతమున కొంచెమేనోయి

మనమును ప్రేమించుచున్నా!
 మంత్రి ఆశ్చర్య పించుచున్నా!
 నే యున్న మాటలు కట్టినట్లుగా
 నే యున్న ముల్ల లాపి యున్నట్లుగా

చాచి పండు బు యాపి పాస్తో
 నాతి యాను వీ, పాటు వ తేస్తోను
 చాచి తేలి నీయో, కంక తలుసునో,
 కంక తల నాచో మను సెయ్యాయి!

3. మనుషులంపే
 యొ సు యో ము 9 ముక్కలయ్యె
 నీ కమ న తి యాను 6ను నాయు.
 జిల్లు ము 9 కకలన్ని కర్పుకు
 నాచి నీ రు ములు 9ండ్ల క్రియాయి.

మందగించక ముందు అడుగేయి
జనకపడితే వెనకేనోయి :

పూను స్పర్థను విద్యలందే
పైరములు వాణిజ్యమందే:
వ్యర్థ కలహం పెంచబోకోయి
కత్తిపై.రం కాల్చవోయి :

దేశాభిమానం నాకు కద్దని
వట్టిగొప్పలు చెప్పుకోకోయి:
పూని యేదై నాను వాకమేల్
కూర్చి జనులకు చూపవోయి :

ఓర్వలేమిపిశాచి దేశం
మూలుగులు పీల్చేపెనోయి:
ఒరులమేలుకు సంతసిస్తూ
ఐకమత్యం నేర్చవోయి :

పరుల కలిమికి పొర్లియేదే
పాపి కెక్కడ నుభం కద్దోయి :
ఒకరి మేల్ తవ మేలనెంచే
నేర్పరికి మేల్ కొల్లలోయి :

స్వంతలాభం కొంతమానుకు
పొరుగువాడికి తోడు పడవోయి

దేశమంటే మట్టికాదోయి
దేశమంటే మనుషు లోయి :

చెట్టపట్టాల్ పట్టుకుని
దేశస్థులంతా నడవవలె నోయి:
అన్నదమ్ముల వలెను జాతులు
మతములన్నీ మెలగవలె నోయి :

మతం వేరైతేను యేమోయి ?
మనసు చొక్కతై మనుషులుంటే
జాతమన్నది లేచి పెరిగి
లోకమున రాజించు నోయి :

దేశమనియెడి దొడ్డవృక్షం
ప్రేమలను పూలెత్తవలె నోయి
నరుల చమటను తడిసి మూలం
ధనం పంటలు పండవలె నోయి :

ఆకులందున అణగి మణగి
కవిత కోయిల పలకవలె నోయి
పలుకులను విని దేశమం దభి
మానములు మొలకెత్త వలె నోయి

దీపచంద్రుని అంగీకారము

దీపచంద్రులంగారు దీర్ఘయుద్ధం
 ధర్మపక్షము మున్నుచూపెను
 నరుల పేనుగ పెంబు పోకల
 నాటి వెలయును కాంతి వ్యవహారము.

పాశనందులు పాతిపెట్టుము
 యుద్ధముల కవి ఉనికెట్టులు
 లోక మంతయు ఏకమై
 యుద్ధమును మారణము చేయును.

వచ్చె నిది బంగారు కాలము
 వాంఛ లెల్లను తీరు సుజనుల
 కాంగీలేయుల ధర్మరాజ్యము
 జ్ఞానమును స్వాతంత్ర్య మిచ్చుచు
 పంతతము వర్తిల్లుగావుత :

అంగరేత్తుము

విరిగి పెరిగితి; పెరిగి నిరిగితి;

కష్టసుఖములపాత మెరిగితి;

పండునన్నవి అశ రెన్నో

మొంది రాలగ వాగిరితిన్.

అందజాలని పశ్యకోసము

అట్లు జాపితి; నేల పాకిన

చెల్ల పశ్యను విలవ తెరుగక

పాదరక్షల మట్టితిన్.

తపి విరిగిన చేరకువలె అ

నాటి కోర్కెలు నేడు బెంబో

మంచి నవ్వితి; మిద్ది చపలత

కొత్త కోర్కెల తగిలితిన్.

దేవతలతో జోడు కూడితి

రక్కసులతో కూడి అడితి

కొత్తమిన్నుల తెలివిపటిమను

మంచిచెడ్డల మార్చితిన్.

మాతునా : అని చూసితిని; మరి

చేతునా : అని చేసితిని; ఇక

చూడ చేయగరాని వింతలు

చూపి కన్నులు కట్టితిన్.

శత్రుమిత్రుల కిచ్చి నెనరులు

స్నేహవాద్ధిని కొల్లగొంటివి;

నాటిమిత్రులు తరల భూన్యం

బైన పుడమిని విలచితిన్.

పంజరంబున నున్న కల్లను

వగలదన్నగలేక స్రుక్కితి;

వింగిపర్వగ లేవి జన్మము

సీరసంబుని రోసితిన్.

“ఉసురులకు పెసికితివా ? యుద్ధము

కలదు; దేశముకొరకు పోదుము”

యుద్ధమా ? ఇక నేమి లోకము :

చాలు : చాలును : లంగరైత్తుము.

మి యొ గు రు లు

మల్లెలు మొల్లలు పూచేవేళ
 చల్లని గాలులు వీచేవేళ
 మేనుల గంధం బలదేవేళ
 ఉరుములు మెరుపులు మెరనేవేళ
 తొలకరివానలు కురిసేవేళ
 మామిడిపండులు పండేవేళ
 మన్మథబాణము మ్రోగేవేళ
 మగువల మనసులు క్రాగేవేళ :

బూరుగుచెట్టు
 చిలకలాతోను
 ఏమని పలికింది ?
 పండిన పండు
 ఎండిన దూదై
 పకపక నవ్వింది :

చిలకల్లార :
 చిలకల్లార :
 కలవలతోను
 ఏమని పలికారు ?

“కలవల్లారా :
 కలవల్లారా :

రాజు వచ్చెను
 కన్నులు విప్పండిః
 కలవల్లారా :
 కలవల్లారా :
 రాజు ప్రసంగెను
 కన్నులు మూయండి” :

ఆరణికాయ బిడ్డి
 మినప్పప్పు నొడ్డి
 కలసి మెలసి తిందాం
 కథలు విదలు విందాం :

పనుగు ఎక్కి మనం
 ఏ వూరెళదాం ?
 పనుగు ఎక్కి మనం
 ఏలూరెళదాం :

గుఱ్ఱం ఎక్కి మనం
 ఏ వూరెళదాం ?
 గుఱ్ఱం ఎక్కి మనం
 గుంటూరెళదాం :

మోటారెక్కి మనం
 ఏ వూరెళదాం ?

మోటా లెక్కి మనం

మోటా లెకదాం :

వెన్నుని యెక్కి మనం

ఏ పూ లెకదాం ?

వెన్నుని యెక్కి మనం

పెద్దమ్మాకో చూదాం :

, బొట్టు

నూగు మీసపు కట్టు
 కానరాని బొట్టు
 నోటాన నీగరెట్టు
 నోటు వింత కుట్టు
 చేకట్ట జీలుగు వెండికట్టు
 నీలగిరి కొలనుగట్టు
 వై విహరించు వైష్ణవభొట్టు.

, విజయనగర సంస్థానోద్యోగులు శ్రీ చక్రవర్తుల తాతాచార్యులు
 గారు, మహాకవి నీలగిరిలోవున్నప్పుడు, తనపై ఒక గీతమును చెప్పు
 మని అడిగిరట. అప్పుడు మహాకవి ఈ గీతమును చెప్పిరట. తాతా
 చార్యులుగారు కీ. శే. కిళాంబి రామానుజాచార్యులుగారికి బావమరది.
 కీ. శే. కిళాంబి రంగాచార్యులుగారికి మామగారు; వారికి మహాకవివద్ద
 చేరిక ఎక్కువ.

నీలగిరి పాటలు

రాగము, సురట - తాళము, ఆది.

పల్లవి

చుందరతర మీ నీలనగము దీని
చుందము హృదయానందకరము దీని
చుందము హృదయానందకరము.

అను పల్లవి

చందనవన మిదె - నాతిరా వింటివే
బృందారక ముని - బృంద సేవితము

చరణములు

ఎచ్చటఁ జూచినఁ - బచ్చిక పట్టులు
పొదపొద రొదలిడు - పొలుపగు పిట్టలు
వింతవాసనలు - వీచెడు చెట్టులు
కుదురు రథ్యగల - కొలకుల గట్టులు.

ఎచ్చలు వగములు - నీటగు తోటల
ఎచ్చలవిడి చను - నచ్చపు మొగుల
నచ్చరఁ గేరెడు - మచ్చెకంటు లిట
మించు తీవ లన - మించి వరింతురు.

పాదమట్టినకుఁ బర్వచ్ఛక్రములు
మంత్రమహిమ వగు - జంత్రపురభములు

పంపెను పాదము - పలు జవనాశ్వము
 పండముగా నిట - గ్రండము రోచును
 గట్టుల రోయెను - గానచప్పరల
 మట్టిగోలేముల - మడుపుల నెడవుల
 కెన్నెక విరియగ - పెల్లువలై విరు
 లిట్టి దన్దుదొన - లతయ మయ్యెను
 కన్నక భృత్యుల - నెప్పుడు చోచెడి
 పుష్పలకొందయ - మాంచాదేవిని
 పొప్పుగఁ చోచుత - నప్పుర దమనుఁడు
 మెప్పుడు వరముల - విప్పుగా గురియున్

శ్లోక టీ చోద్య మేమి చెప్పదు.

రాగము, పంతువరాళి—రాకము, రూపకము

పల్లవి

శ్లోక టీ చోద్య మేమి చెప్పదు

నువిద వింటివే

అను పల్లవి

పాటియేది యూటికెందు

స్వర్గమైన దీని క్రిందు

చరణములు

వాటమైన తటములందుఁ

వోటలెంతో సొంపుమీరఁ

గూటములను సౌధవాజి.

కుదిరి మెరయగా

మాటుమణిగి శివుని జటా

సూటమునను గంగ పగిది

వోటహృదములందు జలము

కొమరి యమరి యుండును ||శ్లో||

పండు వెన్నె అచటోపవలు

పాచకుండు రాత్రులందు

కుండనుండి యింట నింట
 కయను బ్రోవంగ
 నెండ వాడి కోడి సీక
 కొండ వస్త్రై నేమొ యనంగ
 నిండుకొలుపు హేమంత
 ముండి యిచట వెలసెను || ౬౬ ||

వెన్నుని సిగ నమరి యున్న
 వేల్పుతరువు విరులచూడ్కి
 సన్న సన్న వెండిచుట్ట
 చజియ లంటగా
 మిన్నబూయు సంజికాండ
 మేళవించు రంగులనగ
 వన్నె వన్నె పూలగములు
 వనము గ్రమ్మి మెరయును || ౬౭ ||

ఉ మా ప తి యో ర్భ న

రాగము. మైత్రీ - రాగము, చాన్స, మిశ్రశాపి

ప ల్ల వి

ఉడికమండలమున - నుమాపతి యర్చన
కోటిగుణితమై - కోరిక వీడెద్యును

స ను ప ల్ల వి

వెల్లనొ ముద్దులు - విరిసి వెన్నెల గాయ
పెండి కొంచని మురలు - వేట్కతో రాగ

ప న ప ము ల

కప్పుర చిరువులు - కంబములై తోప
మిన్ను పందిరిబోల - మించు దివ్యెలుగా
బచ్చల హనియించు - పచ్చికపై విరు
చచ్చర లిడు మ్రుగ్గు - టచ్చన వెలయంగ.

దేవదారు చిరులు - దివ్యగంధము వీన
యకగానము మీటి - పక్షులు పటక
రసికమల్లదె శంఖ - రావమై చెలయంగ
దీవరేమలు పూలు - తిరముగఁ గురియంగ.

అశ్రితవరదుఁ - దంబికా రమయిడు
చాలచంద్రమౌళి - భక్తికి నెవమెచ్చి
రాజరాజపుత్రి - రాజ్ఞి నప్పలకొండ
యాంబఁ ద్రోచుగాత - నధిక సౌఖ్యము లిచ్చి.

నా టి మా టు

రాగము అరాజా - తాళము .రూపకము.

పల్లవి

నాశీ మాట ముఱచుటయే
నాట్టైకై న ముఱవ వశమ.

అను పల్లవి

బోటి ప్రాణ మీవంటి ము
మ్మాటికి విను విడ నంటి.

చరణములు

మాటు:మాట గట్టికొని
పాటేదప్పి తనుట నా పొర
పాటుగాక మాటన నే
పాటిర నీసాటి దొరకు.

బ్రతుకునందులేని స్థిరత
వేతకనేల భాషయందు
నతుకు వేషభాష కోడు
వతివలదే తప్పు గాక.

సాటిలేదు నా కంటి నా
మాట విజము నేడు గంటి

హాటి కలదె నమ్మి భంగ
పాటు పడిన పడతికెందు.

మేటి వైన నీయెద మెగ
మాటమెటులఁజానె. నొక్క
మాటరా. నీ యోటుమాఁజె
కోటి ధనము లిచ్చి కొందు.

రేవోకో మంత్రములు

రాగము. శంకరాచార్యము = రాశిము, ఋంపా.

రేవోకో మంత్రములు = శేషుగాఁ జేయనిను
 చా పపుడు బయలుబడు నొక్కొ
 కా వనుచు సీలాటి కౌంతునకుఁ జిక్కి నీ
 నావమున నలయి కనబడువో.

మంచియును చెడ్డయును మానమును గనక పట్టు
 వంచనను పరకౌంత దగిలి
 మంచుకయినను లోకమెంచునని భీతిలక
 సౌంచెతన మూను టది కౌమురూ.

మగఁడవై పగతీర్చు పగతుఁ డపు గాక నిడ
 తగు నటర తలపోయ కుంట
 మిగిలినది లేదు రి క మీఁద నిను నమ్మనా
 నగధరుని నమ్మెదను లేనా.

చిత్తరువనిచూడ

శాగము, శంకరాభరణము - తాళము, ముద్రాచారి. నాప

పల్లవి

చిత్తరువని చూడఁ జిత్తము గొంజీపి
చిత్తజు నపరంజి చిలుక యెవ్వరెవే.

అను పల్లవి

వత్తువొ నామోల - పలరాజు వేడిన
మత్తకాని నీదు - మనమైన నీగదె.

ఉ ర జ ము లు

ఇచ్చిపుచ్చుకొంట - యిలలోని మర్యాద
ముచ్చిలి మౌనము - మెచ్చు దురతివే
వచ్చి చూచినంత - వంచనఁ జేయుదె
పచ్చి దొంగతనము - పడతిరా పరువే.
మనసులేని తనువు - మరి యేలనే నాకు
చెనటి దీనిఁ గూడ - చేకొనఁ దగవె
వానికి బదులొక్క - వాక్కు నే వేదెక
మూవిని యీ పాటి - మన్నింపఁ జెల్లునె.
విలువ చాలదన్న - విరివియైతె నావ
కలుగు జన్మములఁ - గానుక కొనవె
ఎలిమి నా నందేందు - నేలిన వెన్నుఁడు
పలు తెఱఁగుల మేలు - పడతి నీ కిచ్చునె.

SONGS ON THE BLUE HILLS *

Chorus : Beautiful are the Blue Hills, and their beauty gladdens the heart. Verily this is the garden of the gods, and gods and sages love to roam here.

Everywhere the eye meets expanses of green grass. Birds sing sweetly from every bush. The pine odours fill the air. Lovely drives sweep round limpid lakes.

In the masses of clouds that love to haunt the gardens on the hill slopes, fish-eyed damsels flit about like lightnings.

Wheels that speed under tread, cars that mock the powers of magic, add swift horses that race move along in beauty.

On ridges and in valleys, in lakes and in forests, and in pots in glass houses, flowers grow everywhere in profusion. So the quivers of the god of love are inexhaustible here.

May Siva, the Destroyer of the Puras shower choice blessings, on Appala Kondayamba Devi, who is kind to her servants.

* నీలగిరి పాటలకు మహాకవి అనువాదం *

THE WONDERS OF OOTY

Chorus : Listen, friend, how can I describe the
wonders of Ooty?
Ooty has no equal;
Heaven itself is inferior.

Beautiful gardens cover the gentle slopes
of the hills, and palaces glitter on the peaks.
Like Ganga on Siva's head, a hundred lakes
nestle in the valleys.

Here sunshine is mellow as moonlight
and at night, the fire gods give comfort in every
home. Worsted by Summer on the plains,
Winter has taken to these mountains fastnesses
and holes sway here.

Silver clouds rest on the peaks like Kalpa
blossoms on the head of Krishna, and many-
hued flowers spread over the hill sides and
shine like colours mixed by Evening to paint
the dome of heaven.

Come, friends, our merit has attained
fruiton, and we are enabled to see the great
Blue Hills by the kindness of the king's daugh-
ter Appala Kondayamba.

WORSHIP THE LORD OF UMA

Chorus : Worship the Lord of Uma on the
Blue Hills and you acquire merit a
thousand - fold.

White clouds envelop the peaks and make
moonlight—and gods take the Blue Hills for
the silver mountains and crowd with enthu-
siasm.

They witness Nature's worship of Siva
there. The tall eucalyptuses form columns and
the sky the awning. Lightning serves for lights
and flower beds in the midst of green grass look
like ornamentation of the floor by wood-nymphs
in coloured powders.

The pines waft divine odours, and the birds
sing as never nymphs sang. The thunder serves
as the music of the conch-shell and creeper
damsels shed flowers.

May the Lord of Ambika who wears the
moon-crescent as a crest-jewel save Maharani
Appala Kondayamba daughter of the great king,
pleased with her devotion.

THAT WORD OF LONG AGO

Chorus : Can I forget your forgetting that
word of long ago? You said I was
your life. You promised never to
part.

To treasure a "word" and to task you
with unfaith is "my" fault. Of what count is a
"word" to a great one like you?

Women are to blame who turn thrall to
words and ways that are not of the man.

You said I had no equal. I now realise
the truth of it. Where will one find another
woman like me who trusted and suffered!

How has compassion left the breast of
great one like you? Come to me but once and
I will buy even your false word for a crore of
gold.

IS THERE NO MAGIC?

Is there no magic that will transform you into a woman? Would then your courage become plain? Would you, entangled in the wiles of a lord like you, suffer pangs of the heart?

Not to consider good and bad, and honour and to take to another man's wife, not to heed the talk of the world, and to grow little—was that wise?

Are you a foeman of previous birth born as husband to be revenged?

Not too late. I shall not trust you here - after,

I shall trust in God!

I TOOK YOU FOR A PICTURE!

Chorus : I took you for a picture and looked.
You stole my heart. Who may you
be, O gold parrot of the god of love?

If I pray of him will he send you to me?
Beautiful one, at least give me "your" heart.
To give and take is the rule of the world. Do
the wise approve of stealth and silence? Is one
to be cheated for going and seeing? Is open
robbery a credit?

What do I want with a body devoid of
mind? So take that also. In return for both I
crave but a 'word'. Oh, fair one, you may con-
cede this much.

If you think the price small, I present to
you lives to come, and I call the god of love to
witness. May Vishnu who ruled the heart of
prince Anandaraja bless you!

మాటల మబ్బులు

దర్బారులు గొండెమ్మలు
మచ్చివలెం గ్రమ్మి మాయమాటల తీపున్
నిచ్చరపు మొండితనమును
నచ్చరమును విద్యలచటె యదికారులకున్.

తనకొక మేలు చేకురగ తక్కినవారికి గీడు నేయుటల్
మనమునచేని భక్తి యభిమానము మాటలలోనే చూపుటల్
గొనకెటు లాభముల్ గలుగు ? గొంకక నాటకమాడ సాగుటల్
భనమునకు న్మహోన్నతికి గారులు రాజ గృహాంతరంబులన్.

కెంజిగురుల కోయిల, సుమ
మంజులన్ దేటిగముల, మనుజు ఖగములన్
మంజుల ఫలముల, చూతమ !
రంజించెద వితర తరులు రా వాడునకున్.

విధివశమున నీ చెంతకు
మధుసము రా హేళనంపు మాటాడకుమా
మధు వొలుకు జలజ కులముల
కథికపు నెయ్యుడగు కుటజమా ! తెలియు మెదన్.

పుష్ప లావికలు

వెన్నెలగాయు కుందములు వేళ నెరుంగక బూయ కల్వచన్
జున్నులు జూరగాగుడిజె చొక్కుల నెక్కుడు తేల్చుతమ్ముచన్
జెన్నువహించె నీ కడను చేరగ నిమ్మిక యన్యమేల నే
వెన్నుని యాన యిచ్చెదను వేడిని సొమ్ముల నంద్రుకామినున్.

మోసములాయె లావికరా మొన్నను నే తొగలెత్త నీ కడన్
ఘానెగృహంబు చేరుతరి మోమనుచందురుగానమిన్ మ దా
వాసము జేరి కల్వలకు బాసట జేయుట నమ్మితేని నిన్
గాసుల నోలలార్చెదను కాదనక న్మెయి రమ్మనున్ విటున్.

గోరుల డాలు దండలకు గూర్చగ గెంజిగి నెర్రమొల్ల లిం
పారగ జూడగా గలిగె నన్నువ తెమ్మని తీసి యింటికిన్
జేరగ తెల్లవారగని చింతిలి తారును దెల్లవారి ర
య్యారను గల్గు లావికల యోజలు చిత్రములంచు జవ్వనున్.

నీ దండ చిక్కువడె నే
నా దండను చిక్కటన్న నగరే ప్రాజ్ఞున్
నీ దండ నుంచికొనుమా
వాదుడుగు మటంచు రచటి వనితలు విటులున్.

అరపది మోముల సామిది
విరులవి యొక రెండొ మూడొ విరియగ జేసెన్

విరు ల వ్వారిగ బఱపెడు

విరు బోడులు విటుల తూల్పు వింతయె దలపన్.

కుసుమశర విద్దు లయ్యును

కుసుమంబులె కొందు రచటి కోవిదులు విటుల్

విసమునకు మంచ విసమగు

ననమాయుధు వేటు తీట లలరులె మాన్పున్.

చూతము మీ మీ జాతుల

నాతిరొ యన విటులు బల్కె నగి లావికలున్

ప్రీతిగలదేని జాతులు

జాతురె మా జాతులెల్ల జోద్యము లనరే.

చక్కదనంబు నశ్వరము చానరొ వింటివె నీవు నాయెడం

జిక్కతనంబు జూపుటిటు చెల్లునె లోభి ధనంబు సర్వముం

బొక్కనమందు దాచుగతి బొంగెడు నా వెలలేని సొంపు నా

మక్కువనెల్ల గొంటి వొకమాట నొసంగుట భారమయ్యెనే !

చక్కదనంబు నశ్వరము నత్యమై మక్కువ లెల్లకాలమున్

మిక్కుటమై చెలంగునొకొ మిత్రము చీమలు చుట్టుముట్టుచుం

జక్కెర చెల్లుదాక బలు సందడి జేయుచు వీడు కైవడిన్

జొక్కపుప్రాయ మేగుతరి సున్నకదా మగవారి మక్కువల్

మెరుపులు . .

ఈవియు దియ్యని మాటయు
భావంబున జేయతగిన పని తెలియుటయున్
తీవియగు దైర్యభావము
రావు నుమీ యొకనివలన రావలె తనతోన్. .

మానినులు గాని యింతుల
తా నేర్పని నేర్పు చెలగు తరి జెప్పంగా
జ్ఞానవతుల కగునె పికము
దాని శిశువుల బెంచు నెగురుదాక నొరువేన్.

గడ్డితిను కారుమెకముల
బొడ్డున కస్తూరి నునిచి పొలియగచేసెన్
జడ్డివిధి దుష్టజిహ్వల
నొడ్డిన నమకూడు శుభము బుర్విజనులకున్.

అడచుకొన కింద్రియంబుల
నిడుమల కది త్రోవయంద్రు యివి యడచుటయే

.. ఇవి కొన్ని సంస్కృత శ్లోకములకు మహాకవి తెనిగింపు. వారి
అనువాదసరళిని తెలుపుటకు అక్కడక్కడ మూడు మూలశ్లోకములను
పొందుపరిచాను.

• దాతృత్వం ప్రియ వక్తృత్వం
ధీరత్వ ముచితజ్ఞతా
అభ్యాసేన న లభ్యంతే
చత్వార స్ప హజగుణాః

కడుసంపదలకు చాటగు

పడుమేతేరవిష్టమొదవు నా మార్గమునన్.

కాళి జచ్చెనేని కలుగదు జన్మంబు

కలిగెనేని నుదుట కలుగు కన్ను

సిరసునందు చిన్ని సిరితోడు బుట్టువు

కంతసీమ వెలయు గరళచిహ్నం . .

నాల్గరీతుల గనకంబు నాడెమగును

పేటగీటుల తునియించి వెచ్చజేసి

నరుడు నట్టుల నాల్గింట నాడెమగును

కులము శీలంబు కర్మంబు గుణముచేత. *

.. కాళ్యా మపశ్యం త్యజతాం శరీరం

శరీరిణాం నాస్తి పునశ్శరీరం

యద్యస్తి కంతే గరళం లలాటే

విలోచనం చంద్రకళాప మౌళా.

* యథా చతుర్భుః కనకం పరీక్ష్యతే

నికర్షణచ్చేదన తాప తాదనైః

తథా చతుర్భుః పురుషః పరీక్ష్యతే.

కులేన శీలేన గుణేన కర్మణా.

సు బ్రద

వంతుగ దండిగఁ బర్వెను
గొండకు నలుగడల; నొక్కకోనను విడిగా
నుండి కిరీటియుఁ గృష్ణుఁడు
మెండగు మంతనములందు మెలఁగెడు వేళన్,

కలకల నగవులు మగువల
కలభాషలు నంగదముల గలగల రవముల్
చెలఁగి, వనవీధి నొకతటి
నల విఱిగిన భంగి, విడివి యణఁగె బొదలలోన్.

అంతట నొక్కకొంత, యల, కొంతము లల్లలనాడఁదెమ్మెరన్
జెంత వనాంతము న్వెడలి చేరఁ జనెం; దొవకావి చీరపై
వింతమెఱుంగు రట్మకలు వెల్వఁగ బంగరు కర్తళంబు, వి
క్రొంతవిలాసముల్ నడలఁ గన్నులఁ జెన్నుల పెల్లిగొల్పుచున్.

అడుగడుగున నూపుగముల
చడి, వీణీయ మీటుమాడ్కి నలువ, నరునకున్
గడు హృదయాహ్లాదము, నొక
పడఁతుక యేతెంచి నిలిచెఁ బజ్జను హరికిన్.

ఈరెండ దాకె చెదరగ
నీరజముఖ తళుకు మేన, నెలతుక మించెన్

• పాదాంతరము:- పడఁతుక యేతెంచి కృష్ణ వజ్రను నిలిచెన్.

చారిజ కంజల్కు శ్రీ

వారంబున వెలసి మెఱయు వరలక్ష్మి క్రియన్.

గరితఁజొరంగు గొల్పె నరుకన్నులకున్ మిఱుమిట్లు; చూర్చుల
మ్మరుని కటారులై పొడువ మర్మము, దిగ్గచుమావహిల్లె; నుం
దరి ధనువును సోయగము దై ర్యముద్రిప్పె; వినుండుదోచెమో
మరయ; నెఱుంగఁ దీటి యనమాచ్యుత విక్రమమెట్టిపోరులన్.

“అమ్మా!” యని చెలిశిరమున

నెమ్మి గరంబుంచి పలికె నీరజనేత్రుం

“డిమ్మాని కరుణ సౌభా

గ్యమ్ముల నవ్వారిగాఁగ గాంచెద” వంచున్.

కపటమౌనిఁ జూచి కన్నియఁ జూచుచు

గన్నెఁజూచి కపటమౌనిఁజూచి

చిత్త మలరఁ దలఁచెఁ జిత్తజ జనకుండు

నేఁడు గంటి నలువ నేర్పటంచు.

మొలకనగవు దోవ మోమున, వసుదేవ

తనయుఁ డనియె మాయ తపసితోడ;

“కాదె భావివీకుఁ గరతలామకంబు

మౌవివర్యః కలదు మనవి యొకటి.

భద్ర యిదె కొలిచె రైవత

కొద్దిని వరుఁగోరి; కరుణఁ నరసి తెలుపుఁడీ :

పచ్చడగునొ. వరుణుడొ, ని

న్నివ పరాక్రముడు నరుడొ నీరజభవుడొ !”

చెప్పల దానిన నగవులు

ముప్పిరిగొని ముందు కుబుకు మురహరు మోమున్

విష్పగనుల వీక్షించుచు

సెప్పగిదినిఁ బలుక నేర కింద్రజుఁ డున్నన్.

హరి యనియె “నిట్టి సిద్ధులు

మఱుగు పఱుతురమ్మ క్రొత్త మనుజులకడఁ దా

రెఱిగిన యర్థం బయినను;

గురుతర పరిచర్యఁ గూడి కూర్తురు శుభముల్.

ఁ ఘటనా ఘటన సమర్థులు

గుటిలపు విధివ్రాతనైనఁ గుదురుపఱచు వా

కృటిమ గల పురుషసింహము

లెట పఱచుఁ గటాక్ష మొదపు నీస్పృశము లటన్.

కేవల నరుడే యీశఁడు

భూవలయము చుట్టి పుణ్యభూము లరయుచున్

రావలసి వచ్చె నిట నినుఁ

బ్రోవను; నేవించి వేడ్కఁ బొందుము శుభముల్.

ఁ పాఠాంతరము:- ఘటనా ఘటన సమర్థులు

నిటలంబున బ్రహ్మవ్రాయ నిర్ణయ ఫక్కిం

బటు నిష్ఠా పాటవమున

నటునిటు సేయంగనేర్తు లార్తులఁ బ్రోవన్.

కాంచి నరు సుభద్ర 'కంటినా మును వీని'
 నన్న శంక మనసు నలమికొనఁగ
 'నెఱుఁగకున్న వీని నెఱిగినట్లున్నది;
 మంచిగూర్చు' ననుచు మదిఁ దలంచె.

'అన్న వీనినెన్న నదికుఁడు రానోపు
 నెన్నకున్న వీని చెన్నుఁజూడ
 నన్నుఁ బ్రోవవచ్చె నరరూపమును దాల్చి
 మానవై రియంచు చుదిని దోఁచె.

నరుఁ గూర్చిన నరుఁ గూర్చును
 నరుఁ గూర్పకయున్న నాకు నరుఁడై గురుడై
 దరిఁజేర్చు: విహము నోచఁమిఁ
 బర సాధనమైనఁ గనుట పాడి దలంపన్.

పెద్ద యన్ననరునిపేరైన విసనొల్లఁ
 దొరుని తెపుడు నన్ను నొసఁగఁ జూచు
 గురుల చేతనుండుఁ దరుణీజనము పెంపు.
 వారు మెచ్చువాడె వరుఁడు మరుఁడు.

కించయేల నాకు గృస్తుడు నా యెడ
 నున్నవాఁడు లోక మెన్నువాఁడు
 వాని పనుపు నేయ వమ్ముగా దేనాడు
 యతిని గొలిచి విజయు నదిగమింతు.'

అర్జునుండు దలచె 'నమృతంబుఁ గొనునాఁడు
 పెన్నుఁ దెత్తి నట్టి వేస మిదియె
 విప్పుఁ గన్నులందు వెలయు ప్రసాదంబు
 విప్పు గప్పినట్టి నిపుణుగాదె ?

పసితనపు టాటపాటల
 వినువని విలువిద్య దొడ్డ వేడ్క చెలంగన్
 గునుమాస్త్రుఁ దెన్నఁ దెరుంగని
 యసమాయుధ కౌశలంబు లబ్బె గరితకున్.

లఘు నమనోన్న మనంబును
 లఘు రయమును నంగముల విలసితము లగుటన్
 సుఖటిత లావణ్య మీ
 జాఘన ఘనకుఁ దెచ్చికొనని సౌరు లమరెన్.

వీరుఁడన్నవాఁడు ఖీరంబుగల యిట్టి
 భామ నేలు భాగ్య మొదవె నేని
 గాల ముండు దనుకఁ గతలందు నుతికెక్కు
 కడిమి మీఱు సుతునిఁ బడయ కున్నె.

వాసుదేవుఁ డపుడె వాగ్దాన మొనరించె
 గొందు దీవి నడ్డ మెందతైన
 రాముఁ డొకడు దక్క రాహిజేయునిఁ బోర
 గడఁగరాదు గనులు గప్పవలయు*

తలఁచె నిట్లు వరుఁడు; తలఁచి నంతనె వచ్చెఁ
దాటిసిడపుజోదు; తప్పుటడుగు
మేని చందనంబు మైకంపుఁ గనుచూపు
పండుగాడినట్టి నిండు దెలుప.

ఎఱుగిరి భద్రయుఁ గృష్ణుఁడు;
నరుఁడ వనత వదనుఁడయ్యె; నగి బలరాముం
“డరసితి” ననె “మిముగానక
దొరకెతి రిపు డివటఁ దోడిదొంగ లిరువురున్.

నరి, నరి, మునియొకఁ డమరెనొ !
మఱి కృష్ణుఁడు మఱచు జగము; మన భద్ర శ్చున్
వరుఁ గోరి తపముఁ జేసెడి;
గురు జవములఁ గన్న నేవ గురుకొని చేయున్.

కూర్పుండుఁడయ్య మీరలు
కూర్పుందము మనము; వింటె కురువీరులలో
నేర్పు మగఁ డతఁ డితం డని
యేర్పుచు వాదిడిరి బాలు రెఱుఁగుదు చెపుమా :

వరునియెడఁ బక్షపాతము
పలుపక “యున్నట్టి మాట పల్కము” పల్కెన్
హరి “యెటు పలుకం జెల్లును
బరులకు ? ఈ మేటితపసి ప్రక్కనె యుండన్.

ఇల యెల్లఁ గాలించుచు
 మలసి మలసి పురుషవరుల మహిమాన్వితులున్
 గుసి భవ మీదు తెలుపుట
 తెలియుఁ దిగులు మనములోనఁ దివిరి కొనంగన్.

విన్నాడట హరి యీనాఁ
 మన్నాఁ డవతారమెత్తి యుర్వి నని యతఁ
 డన్నారట నీవేయని
 కన్నారఁగ నిన్ను గాంచఁగా నిటు వచ్చెన్."

గొంతుకొంకిత మార్చుకొని గొంతిసుతుండనె "నోబలాఢ్య! నీ
 యంతటివాని ముందొరులనొనెగఱింప; మనుష్యమాత్రు లా
 వెంత; భవిష్యమెంత; జనులేలయెఱుంగరా విన్నెఱింగియున్
 సంతత సత్యవర్తనమె సత్యము జీవులకన్న దర్శమున్.

భర్మ ముండుచోట దైవ బలంబుండుఁ,
 గలుగ దైవబలము గలుగు జయము.
 విజ్ఞప్తీగు జడుఁడు విజయంబు దనదంచు
 మున్న లోకపాలు రెన్నినట్లు.

అని మొననొంచి రక్కసుల నాత్మబలంబులె కారణంబుగాఁ
 గొని రమరుల్ జయంబునకుఁ గొందొక యక్షమెదిర్చి గాలి వ
 గ్నినిగని మీరభీత్యులు కేల్తొనిత్రోయుఁడు కాల్చుఁడన్నవా
 రనువది గామి గుర్రెఱిగి రాత్మబలంబుల పారకంత్త్యమున్.

జనను వృష్టికుమారులు

పైని గనంగలరు పోటువాసులు; పో రెం

దైనః చొనంగరున్నె దురభి

మానము కౌరవుల యెడల చుల్లడిలంగన్.

కల దంత శ్మశ్రుచయం

బలఘుబలం బాప్తవేష మతిమానుషమై

యలయించు నెంతవారల

వెలి శ్మశ్రుల వెతకువాడు వెడఁగు దలంపన్.

కావున శ్మశ్రుని మిత్రుఁగ

నే వెరవుననైనఁ జేయు నేర్పరి బలియుం

డావల నంతశ్మశ్రుల

కావర మణిఁగింపగలఁడు కాల మలవడన్.

ఎఱుఁగనియ బ్బొరు నడుగుట

మఱుఁగువలచి దై వజన్మ, మానుష శీలల్

నెరవుట గాకీ వెఱుఁగని

పరమార్థం బొందు గలదె ప్రజ్ఞాననిధి.

ఎద్దానికైన మీరలు

దిద్దక మముబోంట్లు నిజము తెఱవెఱుఁగుటగా

దద్దరి గనక వట్టివి

సుద్దులు నేర్పితిమి; యగునె సూక్తులను బనుల్.

వసుదేవుని బిడ్డలు మీ
 సదృశ మహిమానుభావు లావులు చెంతన్
 ఎసీయించి కొంతకాలము
 పసగల సదృస్తు వొకటి వట్టడలఁచితిన్.

కంటిని మిము ధన్యుడ నను .
 కొంటిని; మీవంటివారు కూరుట తపపుం
 బంటకదా; ననుఁ గనుఁదొక
 పంటను. గన్నంతనాకుఁ గల్గు భుజంబుల్."

ప్రేమ పెనగొన్న చూపున
 రాముఁడు తన తమ్ముఁ జూచి రంజిలి పల్కెన్.
 "ప్రేమంతుం డీతాపనుఁ
 దేమందును మనదు భాగ్య మెఱిగితి మితనిన్.

కలరిల నెందఱో యతులు కొందియెఱుంగము వీనియట్టి వి
 స్తుల సదసద్వివేకనిధి సూన్యతవాక్కల నాభిరాము స
 ల్లె లితఁబుభానుభావు విమలాత్ము విచక్షణు, నిట్టివానిఁ బూ
 జలఁ దనియించి కొన్నిదివసంబులు విల్పుట యింటనొప్పదే.

యదువీరులెల్ల సీఘను
 వదను లెఱిగి భక్తిఁగొల్ప నాత్మజ్ఞానం
 బొదపు; భవజలధి గడపెడు
 చదురుం దలవడుట పూర్వజన్మఫలమెకా ?

ఎందెందుఁగలుగు తీర్థము
 లందలి చుహియలను నీ మహాత్మునివలనఁ
 న్విందము; పరమార్థంబులఁ
 గందము; వీనులకు విందుగద సూన్యతముల్.

మనభద్రయు సీతపసిని
 బనిగొని నద్భక్తి తోజ్యభక్త్యంబులచేఁ
 దనిపెడుఁగా కద్దానను
 గనకున్నే రాజరాజుఁ గాంతునిఁ గాఁగన్.”

గారాబ మొల్కుకన్నుల
 నారాముఁడు భద్రఁగాంచి నరునికనియె “నీ
 నారీమణి రైవతకము
 నారాధించిన ఫలంబయౌ నినుఁ గాంచెన్.

నీదాసిగ గొని చెలియల
 నేదానను లోపమున్న నెఱుఁగఁ దెలుపుచున్
 మోదానఁ గొనుఁడు పూజలఁ
 గాదనకుఁడు ముద్దుగడపి కారుణ్యముతోన్.

కత్తిమొన బ్రతుకు జోదుల
 పొత్తుగదా బ్రహ్మవ్రాసెఁ బొలఁతులకును మా
 యుత్తమ రాజకులంబుల
 నెత్తమ్మికి విశితకరుని నెయ్యమువోలెన్.

బాణాసన తూణ తను

త్రాణము నై శవమునుండి తాల్చుచు నొక వి
న్నాణంపు జోదు తానై
ప్రాణంబుల సరకుగొనదు భద్రమగఁటిమిన్.

పుట్టింటనుండు కాలం

బెత్తెట్టుగనున్న జెల్లు నింతికి, మఱి తా
మెట్టిన యింటను మెలఁగెడు
గుట్టు తెలియరున్న నెట్లు కూర్చునుఖంబుల్.

చారుణము క్షత్రధర్మం

వీరసముల కిరపు దొల్లి యేర్పఱచిరి. యే
కారణమొ ధర్మకర్తలు
పూరుషులఁ జెల్లుఁగాక పొలఁతుల కేలా ?

పారంబులేని యోరిమి

గూరిమి బాంధవులవట్ల గురుజనములచో
గారవము భృత్యవర్గము
నేమి పెఱిగి యేలుకొంట నెలఁతకు నీతుల్.

కఱవవలె మీరు భద్రకు

నిరసాయ సుఖంబులిచ్చు నీతివధంబుల్
వరమీవలె నెవ రెఱిగిన
నరవరు మీయట్టి శాంతు నాథు బడయఁగన్.”

తమ్ముడు పలికె “తథాస్త”ని:

నెమ్మొగమును వాంచి భద్రరేత్రాంతముఁ

జేమ్మె నరునియెడఁ జూపులఁ

గమ్మవిలుతుమాటు వెడలఁ కలుగుతరములన్.

అంతట మదిలను గ్రోతెడు

చింత మనముగండుదోష, నీరభ్బహుఁ దా

వింతతపసి నీహ్నిని చనె:

నంతిపురముఁ జేరె చిద్ర యత్యత్సుకమై.

సుబ్రద్ర

రెండవ భాగము

కస్తూరి గన్నేరు కాదిగీర మెలుంగు
 మేసిచాయకు వింతమిసిమి గొలువ
 చెలరేగు ముంగురుల్ చేర్చికట్టిన జోతి
 యిరులపై రిక్కలకరణి వెలుగ
 పైటపై చూగాడు పచ్చలహారముల్
 చలదించదాపంబు చాచ్చుజావ
 నిద్దంపు జెక్కులవిద్దిన పత్రముల్
 పుకరాంకు బిరుదాల మాడ్కివజల

మెఱపు కెన్నుబ్బు రోపల మెఱయునట్లు
 వలిపముని మేన్మ మొలసూలు తళకులీన
 భద్ర నడతెంచె బంగరు పక్కెరములఁ
 బండ్లు బూవులు గొనుచు నవర్య గొఱకు.

మగనికడ కేగు నెలఁతకుఁ
 దగు నీకై నేతగాక తపసిని దోడ్తోఁ
 నెగజూచుట కాదే : యీ
 పొగసరి నీతివి సుమశరము వడిన్.

యతి నియతి గోలుపో ని
 మృతివను గన్నంత మాత్ర ననిమేషత్వం

బతిను విభూతియుఁ గంచదె

యతియై తాఁబొందఁ జూచుటంతయ కాదే :

మంచినటింతురు తప్పక

వంచనపరులైనవారు: వారిగని జనుల్

మంచనె పాటింతురు; మఱి

వంచనె వంచకుని చెఱచి వంచించుఁ దుదన్.

యతిమీదికి మతివోపుట

మతిపోవుట గాఁ దలంచి మానిని యెంతో

ధృతిఁ గడఁగె మరులు మరులువ

మతి ద్రిప్పినకొలదిఁ జోకు మితిగడచుటయున్.

‘పొత్తులనుండ బెద్ద లిది పోలునటంచుఁ దలంచినట్టి యా

పొత్తుఁ దలంప కీమగువ పుణ్యవతీతిలకమ్ము నోచె, ము

న్నత్తగఁ గొంతిదేవి నను నమ్మలకన్నుల పెంపుదక్క యీ

రిత్ర తవన్నిపై మరులు రేఁగుట కావక మోసపోయితిన్.

నవ్వదొడంగి రీగతికి నావదినె ల్లలలాపి భిన్నులై

నొవ్వగఁ బల్కఁ జొచ్చిరి కనుంగవ నశ్రులుగ్రమ్మ చేటు తీ

రవ్వఁదలంపఁగాని మది రాల్పడిగుండె నెఱింగెనేని యా

కవ్వడి నొచ్చి చుక్కవగఁ గంచు గదాయని నాడుశీలమున్.

ఏడు లోకంబుల నెనలేని • విల్లుకః
 దెవ్వాఁడటన్న గవ్వడియనంగ
 సోటివారలపట్ల సోహార్ద మొనరించు
 పేటియెవఁడన కిరీటియనఁగ
 నెవరు నేర్పులుగల్గు నెఱజ్ఞాఁడెవఁడన్న
 నిందఱుండని లోక మెన్ని పల్కె
 పెద్దలకడ భక్తి పిన్నలయెడ రక్తి
 నెరపువాఁడెవఁడన్న నరుఁడెయనఁగ

వీను లలరంగ వినివిని వేడ్కగదుర
 నరుని నా వానిగాఁ గొన్న నాతి నివుడు
 నాకు నాలోన వింతయ్యె నరుని మఱి
 మాయయతి నొక్కరునిగాంచి మరులుకొంటి.

జగదేక వీరునకు నే
 నగుదును దగు వీరపత్నినని తలఁచి మదిం
 డగిలి విలువిద్య నేర్పితి
 నగవుగదా తపసి కప్పనము నేత కడున్.

పోనొల్లను యతికడకిఁకఁ
 గానిమేమైనః నరుఁడు గానలలోనన్
 గాని యగచాట్లుఁ గుండగ
 గానక నేఁ దిరుగుచుంటే గతినహృదయనై.

• విలుకాఁడెవఁడనియన్నఁ గవ్వడియనంగ • అని పాఠాంతరము.

బసి కన్నీరు దలచుటయోసా
 గోనుగవ నుప్పొంగి పాతెఁ గన్నీరుః పట
 శ్శనరాదని పడకింటికిఁ
 తని పానుపుఁజేరి కడునిషాదముః జెందెన్.

సుబ్బద్ర

మూడవ భాగము

పంచిరి రాచబిడ్డ నొక పాంథతపశ్వి సవర్యుడై గురుల్
మంచిదలంచి; చేకురక మానునె; నీవిటువారి సంపు ల
జ్జించి వరిత్యజించి విరసించితి వేమొకొ యేమికిడు శం
కించితివో యటంచు యతి కించల పాల్పడి వేగుచుండఁదే.

తెత్తును నరునని యతి వా
గ్దత్తము గృప్తునకుఁ జేవెగాన వినుము నీ
తత్తరము మాని జనుచు యు
దాత్తుండెంతేనిఁ దపసి తప్పునె పలుకుల్.

యతి నొకనిఁ గురువఁ జేకులు
నతివేలంబైన భాగ్యమనఁదే హరి. నీ
మతకరివది నెల మాటలఁ
గుతుకమఱియు మారకుంట కూడునె చెప్పమా.

కాలము దేశము సిద్ధుల
పాలై యాజ్ఞలను మెలఁగు; బాధుని నీకై
శీల మెయిం గొనఁగా యతి
చాలదె : పంతలనుమాని చనుమా వేడ్కన్.

కాదని యాదవవీరులఁ
గాదని నీ పెద్దయన్నఁ గవ్వడికొని ని

న్నీఁ దగు డీరుడు కావరె

నొదల మిన్నేలు దాల్చి నాట్యందొకడే.

కారాదొకొ యతి యీశుఁడు

రారాదొకొ నిన్నుఁ బ్రోవ రమణీకొ వటుఁడై

తాఁ రాఁదొకొ యిటకు నదా

కారంబన నెంత యతికిఁ గరుణఁ గలిగినన్.

సిగ్గటవరె నొక్కక తట

నెగ్గులఁ దొలగింపఁ గోరు నింతలు; దాన

లగ్గులు చేకులు మరి నే

సిగ్గని నాఁ డూరకున్నఁ జిక్కునె హరియున్.

కోరి వరించితిఁ గాదే

నారాయణు నేను నాఁడు నాతులలోనన్

బేరుఁ బ్రతిష్ఠయుఁ గంచనె

పాటుఁదొకఁడు కాదెనాకుఁ బట్టై నిలిచెన్.

ఉత్తముఁడా తపసి యెడన్

బత్తెంతయుఁ గల్గియుంట భావ్యంబైనన్

జిత్తమున నిన్న మొన్నను

గ్రొత్తతలఁపు లేరుపడ్డఁ గొంకితి పోవన్ *

ఋత శతకము

స్మితమతి సూచి భేదిత
ఋత మౌక్తికపదకళతక మిభవతి భాషా
సతి కతి కుతుకత గూర్చగ
సతతము.

సతిప్రేమవృత్తులను గని
పతి నమ్మిక నెగడు రీతి ప్రకృతిసతి యెడన్
మతియుతుడు ఋతము గనుటను
సతతము.

వెత బెట్టకు మీది యిమ్మని
బ్రతిమాలెడు ప్రేయిని పల్కు ప్రతిభాషల ను
స్మిత ఋతమున్ వివరింపగ
సతతము.

ఋతము లతియత్న మృగ్యము
లతిగుప్తము లౌట పండ్ల నాకులలోనన్
వెతుకు గతి వెతుకదగునవి
సతతము.

* ఋత శతకాన్ని మహాకవి పూర్తిగా వ్రాసివుంటారని నాభావం. నాకు దొరికినంతమఱుకు పీటిని పరిష్కరించి వొక క్రమంలో ఆమర్చి పారకులకు అందిస్తున్నాను.

ఋతము గనుట చాప్తాక్షర
తతి పోల్కియు వేరు తెలివి తలపులగూటలు
యి తలవ దాని క్రమమ్మని
సతతము.

అతి సుకుమారము ఫలద
మ్మిత వృక్షం బన్మతకక్ష మేచిన దావిన్
హతిజేసి తరువు గనుమవి
సతతము.

కుతప తరుణి కరళబలీ
కృత వాతాచక్రమనిలకృపి జెడు భంగిన్
ఋతమంటి కల్ల చెడునని
సతతము.

వితథముల బల్కి యొరులకు
వెత జేయునతఁడు వన్నెలు వెట్టి యన్మత పా
తతి కీలల తనె పడునని
సతతము.

కతలను రక్కసు నెత్తురు
క్షీతి బడి రక్కసులగు గతి నృతమతి జంవన్
ఋతములు మితిలేకగునని
సతతము.

అతి తృప్తిగ్ని పిశాచము
 మతి ధర్మపథంబునుండి మరలించు నెడన్
 ఋతవిధుడె త్రోవ యిడునవి
 సతతము.

చతురత నశ్వంబును వలె
 మతినొంచు విచిత్రగతుల మానవుడిపై
 వృశ సత్యవర్తలం జన
 సతతము.

ఋతమందు నిలిపి యుంచిన
 మతి కుడ్యావృత సముద్ర మధ్యస్థంబై
 ద్యుతి జెందు నోడ వలెనని
 సతతము.

మతివీణా నిక్వణమున
 ధృతతంతువు మీటకున్న నెట్లావృతమై
 శ్రుతిచెడు శ్రావ్యత యెట్లని ?
 సతతము.

మతివీణ మీటానంతనె
 ఋతతంత్రీ శ్రుతినిజేరి యింపుగ న్వరముల్
 ప్రతినంవాదమ్మిడునని
 సతతము.

ఋతమతీ చూపులు దాకకు
మతి విద్యుద్యంతమంచు మానిసి పగిదిన్
భృతిచెడి వికలత గనునని
సతతము.

కితవత గట్టిన సంపద
కుతు కోద్యతి డించు పేక కోటల రీతిన్
ఋతమంటి నంత చెడునని
సతతము.

ఇతిహాసాన్మత కోష్ఠము
లతి కామోద్రేకరచన లందిరి నృపతుల్
ఋతకృతు లొందగ ఋపతికి
సతతము.

మృతభట సంభృత రణ భువి
కుతలపతులు గనిరి కీర్తికుంజరపతికిన్
మృతజీవిక ఋతభువి
సతతము.

గతక్షేళము లొదవు హాయిని
కతలను వినువలన నెట్లు గలుగున్ సుఖముల్
మతిలేక నట్టి పోల్కిని
సతతము.

బ్రతుకువిధము దెలియగనగు
 బ్రతికి యపుల బోవు తెలివి వంకవెతల నీ
 పి. కరణి గనుటయె యగునని
 సతతము.

వెతకదగు నొక్క సత్వము
 మతి నరు నొక్కంతప్రేమ సరిగా జూడన్
 చితరము లరయం జనదని
 సతతము.

ముతమునకు బ్రాణమిచ్చిన
 మతిమంతు చరిత్ర కాలమార్గము నండున్
 ముత ముం జీవంబనుచున్
 సతతము.

మితిమీరి దానపు తా
 మృతిదాయక లోహమెత్త మెయిజీవనమౌ
 గతిలోహమెత్త నరు డిల
 సతతము.

వితత కవితాఖని గని కు
 మతి కను చెదురు; మతియుతుడు కవితల సొంపున్
 చతురత నేరిచి గనునని
 సతతము.

ధృతి గురు జాడల నరిగెడు
గతి పెద్దలు జూప జనితి గజపతి త్రోవన
కృతి కదె గౌరవమగుటన్
పతతము.

